

ПРИРУЧНИК

за поступање у ванредним
ситуацијама у
образовно-васпитним
установама у
Републици Србији



РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА



Institute for National and
International Security

ПРИРУЧНИК

за поступање у ванредним
ситуацијама у
образовно-васпитним
установама у
Републици Србији

ПРИРУЧНИК ЗА ПОСТУПАЊЕ У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Бошко Зорић, Дарко Трифуновић, Зоран Драгишић, Илија Животић

ИМПРЕСУМ

Издавач;

Година издавања 2024.

За издавача:

Рецензенти:

Лектура:

Илустрације и дизајн:

Штампа:

Тираж:

ISBN



ПРЕДГОВОР	6
РЕЧ ДИРЕКТОРА ИНИС	9
РЕЧ ДИРЕКТОРА ЗУОВ	10
О ИНСТИТУТУ ЗА НАЦИОНАЛНУ И МЕЂУНАРОДНУ БЕЗБЕДНОСТ (ИНИС)	12
О ЗАВОДУ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА	13
О ПРИРУЧНИКУ	14
I ДЕО	18
ЗЕМЉОТРЕС	15
ПОПЛАВЕ	21
БУЈИЦЕ	23
ОЛУЈЕ И УДАРИ ГРОМА	24
ОДРОНИ ЗЕМЉИШТА	25
СМЕТОВИ	26
ЛАВИНА	27
ЕКСТРЕМНЕ ТЕМПЕРАТУРЕ ВАЗДУХА	29
ПАНДЕМИЈА И ЕПИДЕМИЈА ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ	32
II ДЕО	34
ПОЖАР	34
ЕКСПЛОЗИЈА	36
ХАВАРИЈЕ	37
АКЦИДЕНТИ ПРИ РУКОВАЊУ РАДИОАКТИВНИМ И НУКЛЕАРНИМ МАТЕРИЈАЛИМА	38
ПОСЛЕДИЦЕ ТЕРОРИЗМА И РАТНОГ РАЗАРАЊА	39
ВРШЊАЧКО НАСИЉЕ	41
БОЛЕСТИ ЗАВИСНОСТИ	43
ЕКСТРЕМИЗАМ	46
ДОЈАВА О ПОДМЕТНУТОЈ БОМБИ	48
БЕЗБЕДНОСТ У САЈБЕР ПРОСТОРУ	49
БЕЗБЕДНОСНА КУЛТУРА МЛАДИХ	51

<u>III ДЕО</u>	54
<u>ПРВА ПОМОЋ КОД СТРУЈНОГ УДАРА</u>	54
<u>ПРВА ПОМОЋ КОД ТОПЛОТНОГ УДАРА/СУНЧАНИЦЕ</u>	57
<u>ПРВА ПОМОЋ КОД УДАРА ГРОМА</u>	58
<u>ПРВА ПОМОЋ КОД УЈЕДА ЗМИЈЕ</u>	59
<u>ПРВА ПОМОЋ КОД ПРЕЛОМА</u>	60
<u>ПРВА ПОМОЋ КОД УГАНУЋА</u>	62
<u>ПРВА ПОМОЋ КОД ОПЕКОТИНА</u>	63
<u>ПРВА ПОМОЋ КОД КРВАРЕЊА</u>	65
<u>IV ДЕО</u>	68
<u>СТАНДАРДНА ПРОЦЕДУРА ЗА ЕВАКУАЦИЈУ УЧЕНИКА</u>	68
<u>ПРИЛОГ</u>	71
<u>ЛИТЕРАТУРА</u>	82

ПРЕДГОВОР

Да би се Приручник боље разумео неопходно је прво протумачити појмове везане за ванредне ситуације, а који су дефинисани Законом о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама¹:

1. **Елементарна непогода** је појава хидролошког, метеоролошког, геолошког или биолошког порекла, проузрокована деловањем природних сила као што су: земљотрес, поплава, бујица, олуја, јака киша, атмосферска пражњења, град, суша, одроњавања или клизања земљишта, снежни наноси и лавина, екстремне температуре ваздуха, нагомилавања леда на водотоку, пандемија, епидемија заразних болести, епидемија сточних заразних болести и појава штеточина и друге природне појаве већих размера које могу да угрозе безбедност, живот и здравље већег броја људи, материјална и културна добра или животну средину у већем обиму.

2. **Техничко-технолошка несрећа** је изненадни и неконтролисани догађај или низ догађаја који је измакао контроли приликом управљања одређеним средствима за рад и приликом поступања са опасним материјама у производњи, употреби, транспорту, промету, преради, складиштењу и одлагању, као што су: пожар, експлозија, хаварија, саобраћајни удес у друмском, речном, железничком и ваздушном саобраћају, удес у рудницима и тунелима, застој рада жичара за транспорт људи, рушење брана, хаварија на електроенергетским, нафтним и гасним постројењима, акциденти при руковању радиоактивним и нуклеарним материјама, тешко загађење земљишта, воде и ваздуха, последице ратног разарања и тероризма, а чије последице могу да угрозе безбедност, живот и здравље већег броја људи, материјална и културна добра или животну средину у већем обиму.

3. **Катастрофа** представља елементарну непогоду или техничко-технолошку несрећу чије последице угрожавају безбедност, живот и здравље већег броја људи, материјална и културна добра или животну средину у већем обиму, а чији настанак или последице није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних органа и служби.

4. **Ванредна ситуација** је стање које настаје проглашењем од стране надлежног органа када су ризици и претње или настале последице по становништво, животну средину и материјална и културна добра таквог обима и интензитета да њихов настанак или последице није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних органа и служби, због чега је за њихово ублажавање и отклањање неопходно употребити посебне мере, снаге и средства уз појачан режим рада.

5. **Отпорност** је способност заједнице изложене опасностима да одговори на њих и опорави се од последица катастрофа благовремено и на ефикасан начин, што подразумева и очување и повраћај основних функција.

6. **Опасност** је потенцијално штетан физички догађај, феномен или људска активност која може проузроковати угрожавање живота и здравља људи, оштећење материјалних и културних добара и животне средине или друштвене и економске поремећаје.

7. **Непосредна опасност** представља стање у коме постоји озбиљна претња по живот и здравље људи, материјална и културна добра или животну средину и има карактеристике извесности. Непосредна опасност се најављује од стране органа који је надлежан за одговарајућу опасност и најчешће претходи проглашењу ванредне ситуације.

8. **Ризик** означава комбинацију вероватноће да ће се катастрофа десити у одређеном временском раздобљу и са одређеним негативним последицама.

9. **Експлозивни остаци рата** су експлозивна средства и неексплодирана убојна средства, са или без упаљача, припремљена за употребу или употребљена, односно испалена, лансирана, избачена, поринута или постављена, а нису извршила своју функцију, тј. нису експлодирала, напуштена убојна средства која су остављена или одбачена и средства заостала после експлозије складишта убојних средстава, односно у процесу производње убојних средстава.

¹ „Службени гласник РС”, број 87/2018

10. Ванредни догађај је несрећа изазвана дејством катастрофе који може да угрози живот и здравље људи, материјална и културна добра и животну средину, а чије последице је могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежног органа или служби.

11. Припремљеност подразумева знање и капацитете који се развијају за ефикасан одговор и обнову од катастрофа.

12. Удес је догађај као што је емисија, пожар или експлозија који настане као резултат неконтролисаног развоја догађаја током рада привредног друштва и другог правног лица који доводи до озбиљне опасности по здравље људи и животну средину, одмах или одложено, унутар или изван привредног друштва и другог правног лица, а који укључује једну или више опасних супстанци.

Чланом 36. Закона о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама дефинисана је обавеза обучавања грађана ради стицања потребних знања из области смањења ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама у оквиру основног и средњег образовања, а у складу са посебним законом и одговарајућим програмом.

Обука ученика о поступању у ванредним ситуацијама игра кључну улогу у њиховој безбедности и заштити. Кроз одговарајуће обуке ученици могу научити како препознати опасности, како се понашати у случају опасности, како избећи ризике по живот и здравље и како се заштитити. Ова обука обично обухвата процедуре евакуације, пружање прве помоћи, коришћење сигурносне опреме и комуникацијске стратегије. Осим тога, обука може помоћи у смањењу страха и анксиозности ученика у случају да се суоче са опасностима, односно ванредном ситуацијом омогућавајући им да делују смирено и сигурно.

Школе имају кључну улогу у обуци ученика за поступање у ванредним ситуацијама. Реализацијом програма обуке школе дају пуни допринос успостављању и реализацији концепта тоталне одбране Републике Србије, а који је дефинисан Стратегијом националне безбедности Републике Србије² и Стратегијом одбране³. Обука ученика за поступање у ванредним ситуацијама доприноси реализацији овог концепта на неколико начина:

- **Превенција и приправност:** Обука ученика о ванредним ситуацијама укључује и едукацију о превенцији, што може смањити ризик од инцидената. Ученици могу бити оспособљени за препознавање ризичних ситуација и предузимање превентивних мера како би смањили могуће штете.
- **Брза и ефикасна реакција:** Обука омогућава ученицима да развију вештине брзе и ефикасне реакције у случају ванредних ситуација. То укључује да ученици знају како правилно реаговати у хитним ситуацијама попут: евакуације, пружања прве помоћи или заштите од опасних материја.
- **Смањење панике и страха:** Ученици који су прошли обуку имају већу вероватноћу да ће остати смирени и прибрани у ванредним ситуацијама. То може помоћи у смањењу панике и страха, те омогућити ефикасније управљање кризом.
- **Подизање свести о безбедности:** Обука ученика такође доприноси подизању свести о важности безбедности и приправности у заједници. Ученици могу постати амбасадори безбедности у својим заједницама делећи своје знање и вештине са другима и доприносећи општем нивоу приправности.
- **Интеграција у систем националне безбедности:** Обука ученика за поступање у ванредним ситуацијама може бити део ширег националног плана ОДБРАНЕ и система националне безбедности. Кроз сарадњу с владиним агенцијама и организацијама цивилне заштите, школе могу допринети јачању националне приправности и одговора на ванредне ситуације.

Укупно гледано, обука запослених и ученика за поступање у ванредним ситуацијама игра кључну улогу у остваривању концепта тоталне одбране превасходно пружајући им потребна знања, вештине и свест како би се ефикасно супротставили различитим претњама и кризама.

² „Службени гласник РС”, број 94/2019.

³ „Службени гласник РС”, број 94/2019.

Да би обука ученика била ефикасна и обезбедила достизање планираних исхода учења, врло важно место и улогу има методско оспособљавање наставника за обуку ученика за поступање у ванредним ситуацијама.

Школе би требале, у складу са овим Приручником, планирати следеће активности на њиховом оспособљавању:

- **Обука наставника:** Први корак је осигурати да су наставници сами оспособљени за поступање у ванредним ситуацијама. То укључује обуку о процедурама поступања у различитим опасним ситуацијама, пружању прве помоћи, планирању евакуације и слично.
- **Специфичне обуке за обуку ученика:** Наставници би требали бити методски оспособљени за преношење својих знања и вештина ученицима на начин који је прилагођен њиховој доби и разумевању. То може укључивати коришћење интерактивних метода поучавања, симулација, игара улога и других педагошких техника које су адекватне за подучавање ученика о ванредним ситуацијама.
- **Континуирано усавршавање:** Обука наставника за обуку ученика у ванредним ситуацијама треба да буде континуиран процес. Они би требали редовно учествовати у радионицама, семинарима или тренинг-програмима како би освежили своје знање и вештине, те научили нове стратегије за поучавање о безбедности.
- **Интеграција у курикулум:** Ванредне ситуације и поступање у њима требају бити интегрисани у курикулум наставних планова и програма школе као део ширег концепта безбедности и одговорности. Наставници требају бити оспособљени за интегрисање тих тема у своје редовне предмете и активности како би се обезбедило да ученици редовно добијају обуку о безбедносним процедурама.

РЕЧ ДИРЕКТОРА ИНИС

Приручник за поступање у ванредним ситуацијама у образовно-васпитним установама у Републици Србији (у даљем тексту: Приручник) настао је као законом прописана обавеза⁴. Предметни Закон и њему претходни закон из 2009. године пратио је промене које су наступиле Одлуком о обустави обавезе служења војног рока у Србији. То је за последицу имало престанак обуке већег дела грађана у јединицама Војске за поступање у ванредним ситуацијама⁵. Поплаве у београдској општини Обреновац 2014. године однеле су бројне животе и настала је велика материјална штета. Сви који су одслужили војни рок тачно су знали како да заштите себе и друге, од пружања прве помоћи до управљања возилима, попут камиона на којима су превожена лица. Трагични догађаји од 3. и 4. маја 2023. године још више су указали на потребу рада са младима и свим субјектима који учествују у процесу поступања у ванредним ситуацијама у образовно-васпитним установама.

Одлука да се престанак обуке грађана у јединицама Војске, осим оних на добровољном служењу војног рока, надомести кроз обуку у оквиру основног и средњег образовања није ефикасно заживела у пракси све до данашњих дана. Због тога је овај Приручник, заједно са планираним обукама, добар темељ за оспособљавање наставника/професора, у основним и средњим школама, да могу успешно пренети стечена знања са обуке на ученике и све запослене у образовно-васпитним установама.

Поред тога, Приручник може послужити ученицима, родитељима и осталим грађанима да боље сагледају које им све опасности по живот и здравље прете, да их препознају и да знају које мере заштите применити ради елиминисања или ублажавања последица опасности, односно ванредних ситуација. Значајан сегмент у овој обуци представља и обука у пружању прве помоћи и самопомоћи повређеним лицима.

Проф. др Дарко Трифуновић

директор ИНИС



Institute for National and
International Security

4 „Службени гласник РС“, број 87/2018

5 „Службени гласник РС“, број 95/2010

Безбедност кроз међупредметни приступ и очекиване исходе

Важност безбедности у данашњем друштву је неупитна, и то не само својом јасном недвосмисленосту у називу, већ и у пренесеном, ширем контексту. Савремено образовање креће се у смеру брисања граница међу предметима, те се и наставницима сугерише међупредметно повезивање.

Овај Приручник треба да служи као извор и мотивација наставницима за повезивање тема и исхода из различитих предмета са безбедношћу. Покушали смо да вам дамо смер и примере начина на које се саобраћај као међупредметна тема може обрађивати на часовима различитих предмета. Смернице не значе ништа друго до да смо означили путоказе, а све што даље следи је искључиво у креативним рукама наставника, то јест часови и идеје које нам могу дати наставници и ученици кроз саму реализацију наставе.

Дакле, извесно је да се може пронаћи креативна веза, да се може изнаћи времена које можемо посветити општој безбедности да се садржаји повежу и попут осталих тема усмере превасходно ка превенцији и подизању свести о значају, али и научити одређена знања у циљу превенције. Што је повезивање креативније и разноврсније, веће су снаге које побуђују креативност и код деце. Будућност програма наставе и учења управо је у отвореном приступу: наставници бирају теме и доводе их у везу са оним знањима и вештинама одговарајућим за одређени ученички узраст, дати предмет и предвиђени програм.

Будућност не тражи ученика који може да меморише више података од вештачке интелигенције нити је то више могуће, али је могуће другачије повезивање и стицање праксе кроз креативно решавање изазова који ће му се несумњиво појављивати у будућности. Из тог разлога, школа је институција у којој постоји довољно простора да кроз различите предмете понудимо ученицима садржаје који ће их водити ка досезању исхода и, даље, омогућити усвајање и разумевање и безбедности.

Многе теме у програму и настави се могу искористити за разговор са ученицима у коме они промишљају и доносе самосталне закључке, што ће поспешити способност да се активно и критички мисли, самим тим и утиче превентивно. Живимо у свету у коме имамо изобиље информација, често нетачних; данас све знамо, али врло мало проверавамо. Потребно нам је преиспитивање информација, поштовање људског достојанства и људских права, мултикултуралност, емпатија и толеранција... На обзорју будућности већ се види метаверс, дигитални универзуми који све више замењују стварност и суперирорни алгоритми. Због тога није више циљ образовања „претрчати“ садржај из курикулума, научити дефиниције циљева, уписати у планове компетенције и исходе који се остварују, већ да се код ученика усвоји скуп знања и вештина које ће га спремити за будуће изазове живота. Због тога је важно да о безбедности разговарамо, разматрамо и размишљамо кроз све предмете у школи; да понављамо и заступамо оно што смо научили како би знање и вештине постале снажније.

Дакле, акценат је на стицању и развијању вештина о безбедности доводећи их у везу са општим кључним компетенцијама, које су применљиве у свакодневном животу. Некад је сакупљање чињеница био пут за стицање знања, данас је тај пут повезивање предмета са функционалним исходима. То је, за сада, једини пут којим ученике водимо у правом смеру у припреми за будућност. Знање је постало свима доступно, но недостају нам способности да нађемо решење. Циљ нам је проблемска настава која повезује и прелази границе омеђених простора и „разгранав се» у бесконачни број комбинација.

Приручник који је осмишљен јесте почетак, претекст за рад на часу, полазна подршка која нуди извесне приступе за рад на часу који ће садржаје и исходе повезивати са темом безбедност. Надамо се да ћете самостално наставити да развијате почетну идеју и позивам вас да нам шаљете идеје и радове како бисмо на Националном образовном порталу установили базу примера добре праксе која ће поспешити међусобну размену искустава и даље богатство наставе.

ЗУОВ и партнерске институције ће у наредном периоду креирати подршку у виду обука, прикупљању и развијању базе, апликација и разних других алата који могу подстаћи креативност и наставити да кроскурикуларно развијају међупредметно повезивање са важним темама у савременом добу: саобраћај и безбедност, општа безбедност, зелена транзиција, одрживи развој...

Др Златко Грушановић,

директор Завода за унапређивање образовања и васпитања



О ИНСТИТУТУ ЗА НАЦИОНАЛНУ И МЕЋУНАРОДНУ БЕЗБЕДНОСТ (ИНИС)

Институт за националну и међународну безбедност – ИНИС (у даљем тексту: Институт) једна је од водећих и најбрже растућих научних академских институција у области науке о безбедности у Европи.

Институт, тренутно, броји преко 120 чланова, еминентних стручњака, различитих профила из више од 39 земаља света који своје компетенције интегришу у виду знања, ставова, вештина и искуства у следећим областима: безбедност, теорија сукоба и геополитика, обавештајне и контраобавештајне службе, хибридни рат, радикализација и дерадикализација, нуклеарна безбедност, критична инфраструктура, сајбер безбедност (дубока интернет претрага), софтвер за детекцију објеката и лица, софтвер за безбедну комуникацију, итд.

Институт је научно друштво са циљем унапређења науке о безбедности и као таквог признала га је Влада Републике Србије, дописом Министарства просвете, науке и технолошког развоја заводни број: 451-03.-2481/2019-14. Поред наведеног, Институт има ексклузивни уговор са Министарством спољних послова Владе Републике Србије о ширењу „научне дипломатије“.

Институт узима и учешће у Еразмус+ пројектима и његов јединствени идентификациони број (ОИД) је: E10352545.

Институт је ко-издавач “SECURITY SCIENCE JOURNAL”, међународни рецензирани интердисциплинарни и мултидисциплинарни часопис, отвореног приступа који издају Институт за националну и међународну безбедност из Србије, „Институт за Европу“ – Универзитет Бар-Илан из Израела, Истраживачки институт за европске и америчке студије – “РИЕАС” из Грчке и Удружење Свети Ђорђе – Национална безбедност и будућност из Хрватске. Часопис је први те врсте у свету са циљем да промовише науку безбедности. Часопис је категорисан са М-23.



Institute for National and
International Security

О ЗАВОДУ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Законом о основама система образовања и васпитања 2004. године прописано је да Република Србија оснива Завод за унапређивање образовања и васпитања (ЗУОВ). На тај начин настављен је рад започет 1955. године када је основана прва институција која ће више пута мењати име, али увек са истим циљем, да се на стручан начин бави образовањем и васпитањем.

Данас, ЗУОВ обавља развојне, саветодавне, истраживачке и друге стручне послове у предшколском, основном и средњем образовању и васпитању ради праћења, обезбеђивања и унапређивања квалитета и развоја система образовања и васпитања. Организационо подељен је у три центра.

Центар за развој програма и уџбеника - обавља стручне послове који се односе на припремање: програма образовања и васпитања за предшколско, основно и опште средње образовање, уметничко образовање и општеобразовне предмете у стручним школама, програма предшколског и основног образовања у иностранству, стандарда квалитета уџбеника, као и давање стручне оцене уџбеника и стручног мишљења о додатним наставним средствима, дидактичким и дидактичким игровним средствима.



Центар за професионални развој запослених у образовању - обавља стручне послове који обухватају: припремање стандарда компетенција за запослене у образовању; одобравање програма и стручних скупова; креирање и реализација обука које Завод припрема, подршка у реализацији обука од јавног значаја и пружање континуиране стручно-педагошке помоћи запосленима у образовању.



Центар за стручно образовање и образовање одраслих - остварује послове који се односе на развој, праћење и осигурање квалитета средњег стручног образовања и образовања одраслих; стручно усавршавање након завршеног средњег образовања, припремање стручне матуре, завршних, специјалистичких и мајсторских испита, припремање програма стручног оспособљавања и обуке, као и давање стручне оцене уџбеника и наставних средстава за средње стручне школе и образовање одраслих.



Завод је добитник Светосавске награде за допринос унапређивању квалитета образовно-васпитне праксе и научних достигнућа у области образовања и васпитања, а Веб сајт Завода добитник је награде „Тор50“ најбољих онлајн ствари, као један од најбољих веб сајтова 2023. године у категорији образовање и култура.



О ПРИРУЧНИКУ

Приручник је припремљен са намером да пружи помоћ и подршку методском оспособљавању наставника за извођење обуке са запосленима и ученицима основних и средњих школа за поступање у ванредним ситуацијама. Намењен је свима који раде у основним и средњим школама: од директора, васпитача, наставника до стручних сарадника, а може бити од користи и родитељима, као и ученицима основних и средњих школа.

Садржај Приручника дат је у четири целине. Прва има за циљ да упозна ученике и запослене у школама са опасностима проузрокованим деловањем природних сила, као што су: земљотрес, поплава, бујица, олуја, атмосферска пражњења, одроњавање или клизање земљишта, снежни наноси и лавина, екстремне температуре ваздуха, пандемија и епидемија заразних болести и друге природне појаве, а које могу да угрозе безбедност, живот и здравље људи, материјална и културна добра или животну средину, како их препознати и како се од њих заштити, односно умањити последице њиховог деловања.

Друга целина се бави изненадним и неконтролисаним догађајима или низу догађаја који је измакао контроли приликом управљања одређеним средствима за рад и приликом поступања са опасним материјама у производњи, употреби, транспорту, промету, преради, складиштењу и одлагању, као што су: пожар, експлозија, хаварија, акциденти при руковању радиоактивним и нуклеарним материјама, последице ратног разарања и тероризма или су последица намере или грешке људског фактора, као што су: екстремизам, вршњачко насиље, болести зависности, сајбер напади и слично.

Трећи део обрађује прву помоћ повређенима услед деловања наведених опасности, односно ризика и претњи чије последице могу да угрозе безбедност, живот и здравље људи, материјална и културна добра или животну средину.

Четврти део даје разрађену стандардну процедуру за евакуацију ученика и запослених из образовно-васпитне установе.

Коришћењем **садржаја Приручника у настави и ваннаставним активностима развија се безбедносна култура ученика која је повезана са развојем кључних компетенција за целоживотно учење и општим међупредметним компетенцијама, посебно са компетенцијом за одговоран однос према околини, за одговорно учешће у демократском друштву и за одговоран однос према здрављу. Такође, остваривањем предвиђених исхода и развијањем безбедносне културе ученика, развијају се и бројне компетенције за демократску културу, као што су: поштовање, грађански дух, толеранција према двосмислености, вештине за решавање сукоба, флексибилност и прилагодљивост, и др.**

У циљу развоја безбедносне културе ученика очекује се да ученици остваре следеће исходе:

По завршетку основне школе ученик ће бити у стању да:

- опише опасности услед дејства природних сила и немара човека и како се од њих заштитити или умањити последице њиховог деловања, укључујући и евакуацију према прописаној процедури;
- разликује облике насиља, опише њихове последице, испољи негативан став према насиљу и понаша се на начин који не угрожава друге;
- наведе штетне последице пушења, конзумирања алкохола и дроге, коцкања и прекомерне употребе видео-игара и других дигиталних садржаја и испољи негативан став према истом;
- објасни значај поштовања саобраћајних прописа и поштује их;
- пружи прву помоћ и самопомоћ у ситуацијима када дође до повреде.

По завршетку средње школе ученик ће бити у стању да:

- опише опасности услед дејства природних сила и немара човека и како се од њих заштитити или умањити последице њиховог деловања, укључујући и евакуацију према прописаној процедури;
- разликује облике насиља, опише њихове последице, испољи негативан став према насиљу, понаша се на начин који не угрожава друге и заговара такав начин понашања;
- објасни опасност од говора мржње и радикалних и екстремних идеја, идеологија, покрета и група и испољи негативан став према искључивости, нетолеранцији и заговарању употребе насиља у име „врховне идеје“ (Бог, друштвена класа, народ, нација и сл.)
- опише штетне последице пушења, конзумирања алкохола и дроге, коцкања и прекомерне употребе видео-игара и других дигиталних садржаја, испољи негативан став према истом и залаже се за некоришћење дувана, алкохола и дроге и за рационалну употребу дигиталних садржаја;
- поштује саобраћајне прописе и заговара њихово поштовање;
- пружи прву помоћ и самопомоћ у ситуацијима када дође до повреде.

Садржаји Приручника и предвиђени исходи којима се развија безбедносна култура, повезани су са садржајима и исходима програма наставе и учења, датим у табелама у прилогу на крају Приручника, и могу се користити за проширивање, продубљивање и надоградњу знања, вештина и ставова како у настави ових и других предмета, тако и у ваннаставним активностима.





І ДЕО

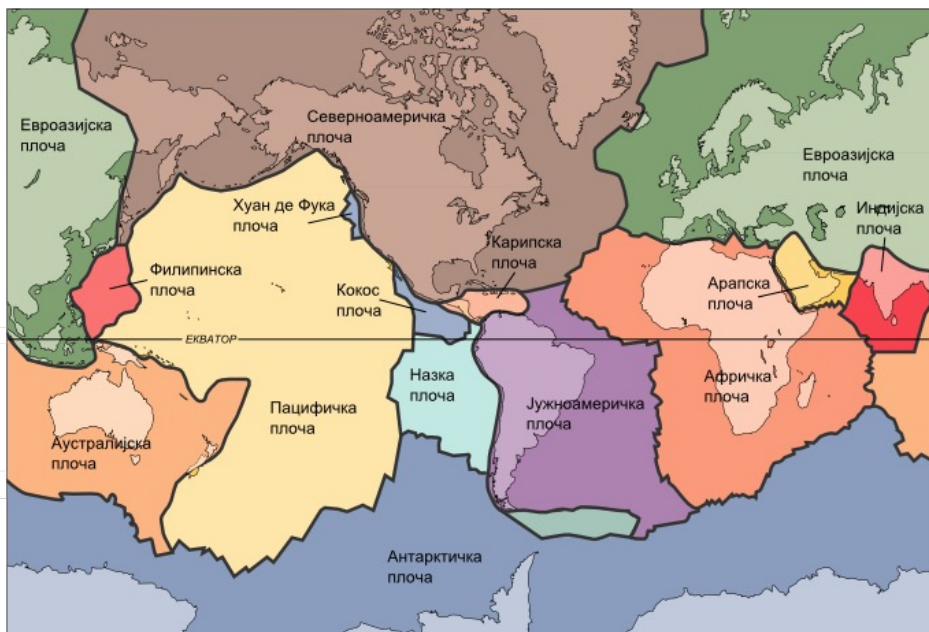
ЗЕМЉОТРЕС

Балканско полуострво представља подручје у коме су се током последњег века десили неки од најјачих и најдеструктивнијих земљотреса у Европи. То су били, пре свега, земљотреси који су се дешавали на обали Јадранског мора, као и у њеном непосредном залеђу – у близини Бара у Црној Гори, као и у Дубровнику, Стону и Имотском у Хрватској. Ипак, јаки земљотреси су се неретко дешавали и у унутрашњости континента, а њихови ефекти су били несразмерно већи од оних који су за та подручја предвиђани и очекивани. Примери таквих земљотреса су земљотрес у Скопљу из 1963. године, као и земљотрес у Бањи Луци из 1969. године. Штета на грађевинским објектима која је настала током дешавања ових јаких земљотреса санирана је годинама, па и деценијама након њих, али је људе који одлучују о изградњи објеката навела да поставе веома значајна питања – због чега се у ширем подручју наше земље дешавају земљотреси, како можемо да предвидимо сеизмичку активност и, коначно, да ли је могуће заштитити се од земљотреса?

Зашто настају земљотреси?

Земљина кора није статична, јер на њу делују силе из земљине унутрашњости које узрокују веће или мање кретање њених појединих делова. Када силе делују у различитим правцима, земљина кора трпи напрезање, савија се и деформише. У тренутку када силе напрезања постану толико јаке да савијање више није могуће, долази до пуцања стена и њиховог наглог померања, приликом чега се ослобађа велика количина енергије. Померање може бити вертикално, хоризонтално или под различитим угловима, а субјективно га доживљавамо као потресање - подрхтавање тла.

Земљина кора издељена је на тектонске плоче којих има различитих величина, више од 20 (слика 1).



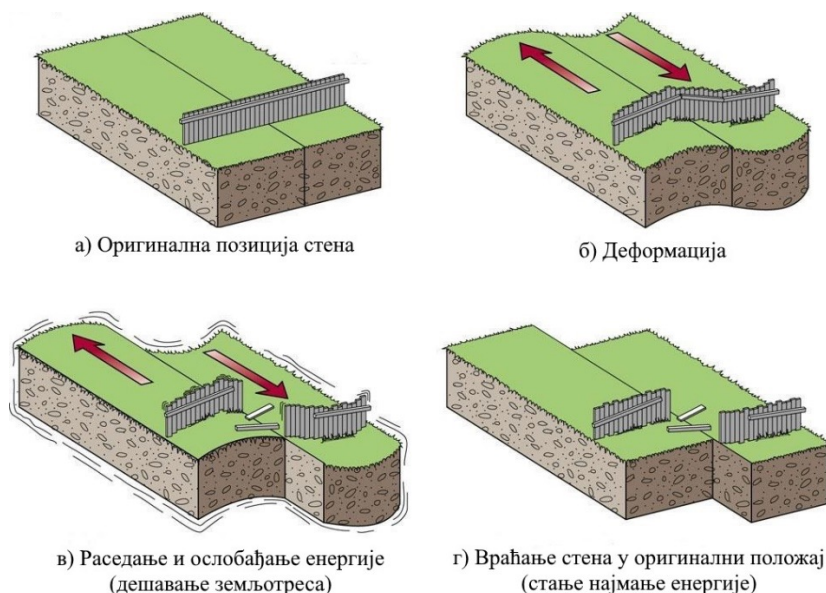
Слика 1. Карта географског распореда највећих тектонских плоча на Земљи.

Тектонске плоче налазе се у сталном покрету, оне се сударају, разилазе или мимоилазе (слика 2). Енергија која настаје услед тог кретања акумулира се на границама плоча, или дуж површи које одвајају мање блокова унутар плоча, тј. раседа.

Осим кретања Земљине коре, узрок земљотреса могу бити и јаки удари метеорита, као и јаке експлозије (нпр. нуклеарне).

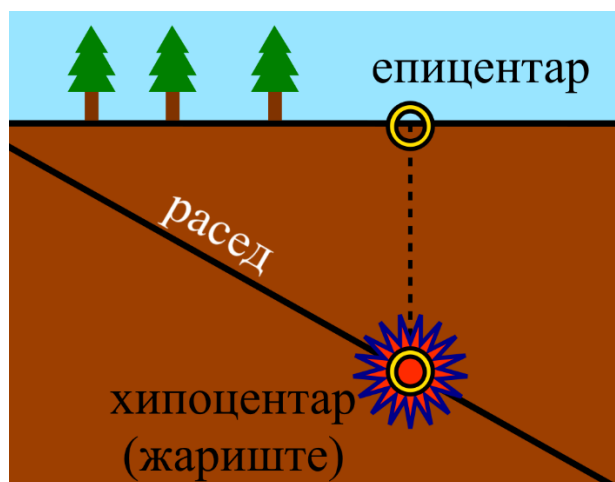
Шта је земљотрес?

Земљотрес или **потрес** настаје услед померања тектонских плоча, кретања Земљине коре или појаве удара. Последица тога је подрхтавање тла због ослобађања велике енергије. Јачина потреса зависи од више чинилаца.



Слика 2. Фазе сеизмичког циклуса према теорији еластичног одскока (Brooks/Cole – Thomson, 2006)

Када се догоди земљотрес, сеизмолози обично објављују три параметра – координате епицентра земљотреса, дубину хипоцентра земљотреса и магнитуду земљотреса. Хипоцентар или жариште земљотреса представља место где земљотрес настаје (слика 3).



Слика 3. Основни елементи земљотреса.

((http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Epicenter_Diagram.svg))

То је подручје на раседној површи дуж које се вршило кретање блокова стена и одакле је кренула да се шири деформација, тј. сеизмички таласи даље у Земљу.

Епицентар је тачка (или боље речено, подручје) на површини Земље где се земљотрес највише осетио (слика 3).

Магнитуда земљотреса представља меру количине ослобођене енергије у хипоцентру приликом настанка земљотреса. Често се означава Рихтеровом скалом магнитуде која је још позната и као скала локалне магнитуде.

Интензитет земљотреса представља меру рушилачког дејства земљотреса, а најчешће се изражава Меркалијевом скалом (тј. МЦС – Меркали – Канкани – Зиберговом скалом) од 12 степени. Ова скала дефинише појаве и промене које земљотреси изазивају код људи и животиња, уз оцену величине штете на објектима и сагледавање промена у природи које настају као последице земљотреса.

Земљотрес може имати само једну магнитуду, јер се она изражава преко енергије која је ослобођена у његовом жаришту, а више интензитета, јер интензитет зависи од рушилачког дејства земљотреса и опада идући даље од епицентра.

Насупрот распрострањеном уверењу да су то ретке појаве, земљотреси се дешавају врло често. На срећу, највећи број је слабијег интензитета који не изазива оштећења. Земљотрес се не може предвидети, али можемо научити како да се заштитимо.

Мере заштите у току земљотреса

Шта радити након првог потреса?

- Пре свега, врло је битно да останете прибрани, мирни и да не паничите.
- Будите свесни да су неки земљотреси само почетни потрес и да убрзо након тога може уследити други, јачи потрес.
- Будите спремни за додатне потресе.
- Ако је објект школе оштећен, због могућности настанка јачег земљотреса, напустите га смирено, без панике и по реду – прво разреди са децом најмлађег годишта, затим следећи по старости и на крају најстарија одељења.
- Проверите да ли је неко повређен. Не померајте озбиљно повређене особе.
- Пратите упутства дежурног наставника-професора и одељенских наставника-професора.
- Уколико се налазите у оштећеном објекту и осећате мирис гаса или видите покидане каблове, не палите свеће, шибице или упаљаче, а због опасности од пожара и експлозија.
- Користите телефон само у случају нужде како се телефонске линије не би оптеретиле.
- Избегавајте улазак у школу, поготово уколико постоје оштећења, осетите мирис гаса или видите оштећене каблове.

Шта радити ако се за време земљотреса задесите у школи?

- Нађите заклон на најближим безбедним местима у школи, као што су на пример: рагастов (оквир врата), носећи зидови, место испод стола-клубе, чврстог намештаја и останите тамо док траје потрес или покријте своје лице и главу рукама и склоните се у угао унутрашњих зидова посторије.
- Удаљите се од стакла, прозора, спољних зидова и врата, и било чега што може да падне, попут лустера или полица.
- Све док земљотрес траје, избегавајте степеништа и лифтове.
- Не излазите на терасу или балкон.
- Одмах искључите све изворе електричне енергије, воде и гаса.
- Останите у учионици док потрес не престане и не буде безбедно за организовани излазак.
- Из зграде изађи на отворен простор, али водите рачуна да будете на безбедној удаљености од

зграда и објекта који се могу срушити.

Истраживања су показала да највише повреда настаје кад људи покушавају да изађу из зграде за време земљотреса.

Шта радити током земљотреса, уколико сте на отвореном?

- Склоните се од уличне расвете, електричних каблова и зграда. Највећа опасност је у близини грађевина, на излазима и уз спољне зидове.
- Уколико сте на улици водите рачуна о објектима који могу пасти на вас, као што су: црепови са крова, димњаци, сломљено прозорско стакло и слично.
- Заштитите главу рукама или ташном.

Шта радити уколико се нађете под рушевинама?

- Не палите шибицу.
- Не крећите се.
- Прекријте уста марамицом или тканином.
- Ударајте о цев или зид како би спасилачки тимови могли да вас пронађу.
- Уколико имате пиштаљку искористите је.
- Вичите, али само уколико је то последња опција. Викање може изазвати удисање опасно велике количине прашине.

ПОПЛАВЕ



Поплава (инундација) је природна појава која означава неуобичајено високи [водостај у рекама](#) и [језерима](#), због кога се вода из речног корита или језерске завале прелива преко обале, те плави околно подручје.

Узроци поплава река и језера најчешће су високе падавине, односно нагло топљење снега и леда, док је код мора и великих језера узрок обично потрес, неуобичајено снажна [олуја](#) или деловање [вулкана](#). Поплаве су честе елементарне непогоде

које могу бити локалних размера – уколико погађају насеље или мање заједнице, или великих размера – уколико погађају читаве сливове река и већи број општина.

Време развијања поплава варира од случаја до случаја. Поплаве у равничарским крајевима се развијају полако, по неколико дана, за разлику од бујичних поплава у брдским крајевима које се развијају брзо, некад и без видљивих знакова. Овакве поплаве формирају опасан и деструктиван плавни талас који са собом носи муљ, камење, грање и отпад.

До плављења долази и када ниво воде у рекама порасте толико да долази до појаве подземних вода или до преливања преко насипа или када услед притиска воде на насипе дође до њиховог пробијања. До поплаве може доћи и услед пуцања и преливања бране због превеликог дотока воде – што проузрокује поплаву сличну бујичној поплави, али у много ширим и катастрофалнијим размерама.

Поплаве се могу догодити свуда. Чак и врло мали потоци, речице, канали за одвод или кишни канали који делују безбедно, могу изазвати поплаве већих размера.

Упутства за спречавање поплава у ризичним областима

- Током периода кад нема поплава понашајте се одговорно, не бацајте отпад у реке, потоке и канале.
- Ако је отпад већ у коритима и каналима, пријавите надлежној комуналној служби.
- У градовима где је код јаких киша појачано отицање вода, не бацајте отпад и не прекривајте шахтове који одводе атмосферске воде.
- Будите припремљени у случају да морате да напустите домаћинство – припремите ранац или торбу са личним документима и најосновнијим стварима (батеријска лампа, пиштаљка, кабаница за кишу, топла одећа, дубока обућа - по могућству гумене чизме, флашу са пијаћом водом, транзистор и резервне батерије, штап, канап и слично).
- Ако живите низводно од брана информишите се који је сигнал за опасност, колико времена вам је потребно да се склоните и која је сигурна граница за склањање у случају њеног рушења.
- Преко средстава јавног информисања пратите стање и упозорења о могућој поплави.
- По могућству припремите џакове са песком које у случају наиласка поплаве можете ставити на улаз и затворите сва места на објекту кроз које може да уђе вода.
- Не преграђујте водотокове како бисте правили акумулацију воде у летњем периоду.

Упутства за понашање током поплава

- Слушајте радио и телевизију ради информација.
- Будите свесни да су бујичне поплаве могуће. Уколико постоји ризик, одмах пређите на више спратове куће, односно школе, организовано и по утврђеном редоследу.
- Држите се даље од електричних каблова.

Уколико имате времена, пожељно је да:

- обезбедите свој дом - школу;
- искључите струју на главном прекидачу;
- искључите све електричне уређаје.

Упутства у случају да морате да напустите дом - школу

- Не ходајте кроз воду која се креће. Кретање кроз воду дубине 15цм може изазвати пад. Уколико морате да прођете кроз воду – ходајте тамо где се вода не помера. Користите штап да бисте проверили дубину воде и чврстину тла под водом.
- Не прелазите брзакe и потоке пешице нити колима.
- Евакуишите домаће животиње, а ако то не можете, ослободите их из објеката у којима су смештене.

Упутства за понашање после поплава

- Слушајте извештаје на вестима о водоснабдевању, као и да ли је безбедно пити воду.
- Избегавајте плавну воду – она може бити загађена муљем, уљем, бензином или фекалном канализацијом. Вода може такође бити под струјним напоном од подземних каблова.
- Избегавајте воду која је у покрету.
- Будите пажљиви у областима са којих се плавна вода повукла, путеви су можда оштећени и опасни.
- Немојте користити електричне апарате пре провере.
- Очистите и дезинфикујте све површине.
- Држите се даље од зграда које су окружене плавним водама.
- Будите пажљиви при улажењу у зграде због скривених оштећења која су могла да настану.

- Очистите и дезинфикујте све што је поквашено. Муљ који остаје после плавне воде, може да садржи канализационе отпатке и хемикалије.
- Уколико приметите угинуле животиње обавестите надлежну службу на телефонске бројеве 193 или 1985;

Упамтите! Чак и када се плавна вода повуче, опасност постоји.

БУЈИЦЕ

Бујице представљају брзе токове воде који настају због јаког претечног претовара, обично услед обилних киша, топле воде, отапања снега или других фактора који могу да доведу до наглог повећања нивоа воде у рекама, потоцима или каналима. Ови брзи и снажни токови воде могу представљати велику опасност по људе, животиње и имовину.

Опасности које могу произаћи из бујица укључују:



- *Претњу по људске животе:* Бујице могу понети људе и возила, што може довести до озбиљних повреда или чак смрти;
- *Оштећење инфраструктуре:* Јаки токови воде могу оштетити путеве, мостове, куће и другу инфраструктуру, што може довести до великих трошкова за поправку;
- *Загађење:* Бујице могу понети са собом отпад, отровне материје и друге загађиваче, што може угрозити квалитет воде и животну средину;
- *Губитак пољопривредних култура:* Преливање река и потока може понети са собом пољопривредно земљиште, уништити културе и нанети штету пољопривредној производњи.

Мере заштите од бујица укључују:

- *Изградњу заштитних брана и дренажних система:* Овај инфраструктурни приступ може помоћи у контролисању токова воде и смањењу ризика од поплава;
- *Уређење водотокова:* Регулисање река и потока, као и чишћење корита водотокова, може помоћи у спречавању претњи од бујица;
- *Образовање и обавештавање јавности:* Важно је образовати људе о опасностима од бујица и пружити им информације о томе како да се заштите и како да реагују у случају опасности;
- *Изградња заштитних конструкција:* Постављање заштитних баријера, валова и других конструкција може помоћи у спречавању преливања вода и заштити живота и имовине;
- *Пратеће системе за надгледање:* Употреба технологије, као што су сензори и камере за надгледање нивоа воде и предвиђање могућих бујица може помоћи у бољем управљању ризицима и брзом реаговању.

ОЛУЈЕ И УДАРИ ГРОМА

Опасност за време олуја чине јаки ветрови, јаке и обилне падавине, удар грома и могући град.

Муња је природна појава пражњења електрицитета у олуји између два облака праћена јаким звуком. Њену звучну последицу називамо грмљавином. Пражњење електрицитета између облака и земље јесте природни феномен – гром. Тада се развијају високи напони и велике струје које могу извршити деструкцију материјала кроз који пролазе, али и повреде или смрт живих бића. Људи, који се у тренутку олује и грмљавине налазе на отвореном, испод неког усамљеног и високог дрвета, долазе у опасност од удара грома. Смртност од удара грома износи 10-30%, а 50-70% преживелих има знатне поремећаје, најчешће централног нервног система.



Мере заштите, уколико сте у затвореном простору:

- Обезбедите све предмете који могу да одлете услед јаког ветра или обилне кише и изазову материјалну штету или повреде грађане;
- обезбедите прозоре и спољна врата и затворите сва унутрашња врата;
- избегавајте контакт са кухињским и купатилским славинама, радијаторима и другим металним предметима будући да судобри проводници.

Мере заштите на отвореном простору:

- Склоните се од било каквих високих структура (јарбола, стубова, торњева) и имајте у виду да је сигурно растојање једнако висини структуре;
- избегавајте високе конструкције, високо дрвеће, ограде, телефонске каблове и електричне водове;
- покушајте да пронађете заклон у згради или у аутомобилу, а ако то није могуће, седите на земљу;
- избегните стајање у близини зграда или аутомобила у које не можете да уђете као у заклон;
- уколико сте у шуми, заштитите се испод грана ниског дрвећа – никада немојте стајати испод високог дрвећа на отвореном простору;

- избегавајте границу између шуме и отвореног простора, радије уђите у шуму;
- избегавајте отворена поља, врхове брда и планина, обале, јаркове или друга влажна места;
- не прелазите преко воде, не пливајте;
- немојте држати кишобран или друге металне проводне предмете у рукама (штапове за голф, штапове за пецање и слично);
- избегавајте да будете у близини металних објеката, бицикала, опреме за камповање и слично;
- немојте стајати усправно, чучните или се макар сагните не додирујући земљу рукама, а ако сте у групи држите растојање од 5 метара између себе.

Уколико се нађете у аутомобилу за време јаке олује:

- Зауставите аутомобил поред пута даље од електровода и дрвећа које може пасти на аутомобил;
- останите у аутомобилу и упалите позициона светла док не прође олуја;
- затворите прозоре и не додирујте металне предмете у аутомобилу;
- избегавајте поплављене путеве.

Удаљеност од олује можете проценити кроз следеће кораке:

- Израчунајте време између севања и грома у секундама;
- израчунато време поделите са три како бисте израчунали удаљеност олује у километрима.

Ова удаљеност је индикативна јер се олује могу појавити веома брзо изнад ваше области. Предузмите све што је неопходно пре него што олуја захвати ваше подручје.

Упамтите, сва поменута правила повећања сигурности могу само умањити ризик од потенцијалне штете и губитака. Атмосферска пражњења су опасна, непредвидљива и сигурност никада није апсолутно загарантована.

ОДРОНИ ЗЕМЉИШТА

Одрони земљишта су нагли покрети земље, стена или других материјала низ падину или стрмину. Они могу бити узроковани различитим факторима и често представљају значајну опасност по људе и имовину.



Настанак одрона:

- *Падавине:* Обилне кише могу натопити земљу и стене, што може довести до смањења стабилности падина и повећања ризика од одрона.
- *Померање тла:* Процеси попут ерозије, вибрација узрокованих саобраћајем или грађевинским радовима, као и сеизмичка активност, могу узроковати померање тла и стена, што може довести до одрона.
- *Геолошке карактеристике:* Природне карактеристике тла и стена, попут структуре слојева, присутност пукотина или шупљина, такође могу утицати на стабилност падина и повећати ризик од одрона.

Препознавање одрона:

- *Пукотине и подрхтавање тла:* Појава нових пукотина у тлу или стенама, подрхтавање тла или шумови, попут пуцања дрвећа могу бити знакови упозорења на могући одрон.
- *Нагиби тла:* Нагли или неочекивани нагиби тла или промене у рељефу могу указивати на присутност одрона или претњу од њих.

Мере заштите:

- *Структурирање падина:* Ојачавање и структурирање падина помоћу зидова од бетона или камена, геомрежа или других стабилизацијских структура може помоћи у спречавању одрона.
- *Одржавање дренаже:* Редовито одржавање система дренаже може помоћи у спречавању накупљања воде која може ослабити тло и изазвати одрон. Очување природне вегетације или садња одговарајуће вегетације може помоћи у стабилизацији тла и смањењу ризика од одрона.
- *Мониторинг и упозорења:* Редовно праћење стабилности падина помоћу сензора, геотехничких истраживања или других метода може помоћи у идентификацији потенцијалних опасности од одрона и пружити време за предузимање превентивних мера.
- *Регулатива и урбанистичко планирање:* Правилно урбанистичко планирање и регулација изградње у подручјима са високим ризиком од одрона могу помоћи у смањењу изложености људи и имовине ризику од ових природних догађаја.

Ове мере заштите могу помоћи у смањењу ризика од одрона и повећати сигурност људи и имовине у подручјима изложеним овим природним опасностима. Важно је бити свестан потенцијалних опасности и предузети одговарајуће мере како би се смањили ризици.

СМЕТОВИ

Сметови су велике количине снега које се накупљају на отвореним површинама, често узрокујући затрпавање саобраћајница, кућа или других објеката.



Настанак сметова:

Сметови настају када јаки ветрови преносе снег са једног места на друго. Ови ветрови могу доћи с планинских врхова или других отворених подручја, те носити снег у великим количинама. Када ветар наилази на препреке попут брда, зграда или дрвећа, снег се таложи и ствара сметове.

Мере заштите:

- *Снежне ограде:* Снежне ограде постављају се дуж саобраћајница и других подручја како би зауставиле и распршиле снег који се преноси јаким ветровима. Ове ограде могу бити корисне у спречавању накупљања снега на критичним местима.
- *Правилно планирање:* При планирању градње објеката или саобраћајница, важно је узети у обзир могућност накупљања снега и сметова те осигурати да су ти објекти или саобраћајнице постављени на начин који минимизира ризик од затрпавања.
- *Редовно чишћење:* Редовно уклањање накупљеног снега може помоћи у спречавању превеликог накупљања и стварања сметова. То се посебно односи на саобраћајнице, кровове зграда и друге критичне површине.
- *Праћење временских услова:* Праћење временских прогноза и упозорења на јаке ветрове и снежне олује може помоћи у припреми и предузимању превентивних мера како би се заштитили од сметова.
- *Упозорења и образовање:* Обавештавање јавности о потенцијалним опасностима сметова и пружање информација о сигурним поступцима може помоћи људима да се заштите од ових природних феномена.
- *Сигурносна опрема:* Осигуравање да возила и објекти имају одговарајућу сигурносну опрему попут ланаца за снег, снежних лопата и других алата може помоћи у суочавању с последицама сметова.

Ове мере заштите могу помоћи у смањењу ризика од затрпавања и других опасности које су повезане са сметовима.

Ипак, важно је бити свестан потенцијалних опасности и предузети одговарајуће кораке како би се осигурала безбедност и заштита имовине и људи.

ЛАВИНА

Лавина је нагла маса снега, леда, камења или другог материјала која се креће низ планину или нагиб. Лавине су природна појава, али могу бити изузетно опасне за људе и инфраструктуру.



Настанак:

Лавине настају на високим, неприступачним деловима планина, али и свака падина која има нагиб већи од 15 степени представља потенцијалну опасност од лавина. Настаје када се слој снега на планинском нагибу ослаби и изгуби стабилност, што за последицу има брзо клизањем низбрдо. Готово све лавине су се покретале на падинама које су нагнуте 35 до 45 степени. На падинама мањим од 30 степени ретко се покрећу лавине, а на падинама стрмијим од 50 степени снег „проклизава“ тако да се јак ретко на тим стрминама скупи довољно снега за лавину. Посебно су опасне источне падине. Статистика говори да се на њима, услед лавине, догоди 63% несрећа.

Када снег престане да пада, због ниских температура површински слој се заледи, тако да када нови снег напада, веза старог и новог слоја снега је веома слаба, тј., слојеви су јасно одвојени. У доњим слојевима снег почиње да „пуца“ (због масе свих слојева, буке, временских неприлика и сл.) и да клизи, а за собом ланчано повлачи горње слојеве и то је почетак лавине.

Често се лавине догађају када се на нестабилном слоју снега накупи додатни снег или се изазове стрес на снежном покривачу, као што су скијаши, алпинисти или кретање возила.

Мере заштите:

- **Информисање и образовање:** Редовно информисање и образовање о ризицима лавина кључно је за спречавање несрећа. Људи који се крећу у планинским подручјима требали би бити свесни потенцијалних опасности и знати препознати знакове упозорења.
- **Планирање рута:** Приликом планирања излета или активности на планинама важно је избегавати ризична подручја с високим ризиком од лавина. Ово може укључивати избегавање стрмих падина или подручја с нестабилним снежним покривачем. У потенцијално опасне делове никада не идите сами, а ако вас је више, поделите се у групице, али останите довољно близу једни другима да се видите и чујете. Немојте ићи у подручја дубоког снега који је мање од 3 дана стар, и уопште, избегавајте џепове дубоког снега.
- **Коришћење заштитне опреме:** Људи који се крећу у подручјима са ризиком од лавина требали би користити заштитну опрему попут лавинске опреме за тражење и спасавање (ЛВС уређаји), лавинских сонара, лопата и сонди. Ова опрема може помоћи у проналажењу и спасавању људи у случају лавине.
- **Временска прогноза:** Праћење временске прогнозе и метеоролошких услова може помоћи у процени ризика од лавина. Топљење снега, киша или промене температуре могу повећати ризик од лавина.
- **Контрола лавина:** У неким подручјима, стручњаци за лавине спроводе контролу лавина користећи различите методе попут коришћења експлозива или изазивања мањих контролисаних лавина како би смањили ризик од спонтаних лавина.
- **Спасавање и прва помоћ:** Ако видите да сте покренули лавину, једино што можете пробати јесте да се померите у страну. Ако не можете побећи лавини, тј. покушати да вас не затрпа, покушајте се ухватити за дрво (ако га има) и држите се за њега чврсто. Четвртина жртава у лавинама умиру због тешких озледа нанесених од удараца у дрва и камење. Имајте на уму да морате бити јак брзи, пошто лавине већ након 4–5 секунди достиже брзину од 100 км/ч.

Ако не можете побећи лавини или се не можете ухватити за дрво, онда морате почети снажно „пливати“. Људско тело је три пута теже од крхотина лавина и зато тоне уколико не почнете снажно пливати. Добра вест је што и у јаким густим лавинама проток ваздуха је 60–70%, тако да недостатак ваздуха није разлог што људи у лавини умиру. Угљендиоксид се накупи у снегу око уста и то изазива тровање, тако да треба кад лавина успори и пре неголи стане, покушате да направите рупу за ваздух испред ваших уста. Кад лавина напокон стане, крхотине лавине и распршени снег се кроз неколико секунди стврдну као цемент, тако да било коју акцију да подузмете морате је направити пре самог заустављања лавине.

Практично је немогуће сам се извући када сте затрпани лавином. Статистике показују да се око 90% жртава може извући живо, ако су ископани у року од 18 минута, али касније од тога шанса за преживљавање опада. Након 45 минута само 20-30% људи је спасено, а након два сата готово нико не изађе жив.

У случају да видите пријатеља захваћеног у лавини, обратите пажњу на то како се креће лавина и гледајте у њега, да га касније, са што већом прецизношћу можете лоцирати у лавини. То ће смањити време тражења. Никако не одлазите по помоћ јер је јако мало времена, можда неколико минута за дисање под снегом, тако да се сваки минут рачуна. Ако одете по помоћ, вероватно повређени неће бити жив када ви дођете са спасиоцима. Проведите бар пола сата-сат у тражењу пре него одете по помоћ. Брзо али и прецизно тражите трагове - руке које виरे из снега, скије, даске, рукавице и сл. У случајевима кад видите моторне санке, жртва је изнад санки. У случају више жртава ископајте их толико да могу дисати, односно немојте губити време да их вадите из снега. Одмах идите до друге жртве и тако даље. Прво извадите оне који су ближи површини.

ЕКСТРЕМНЕ ТЕМПЕРАТУРЕ ВАЗДУХА

Екстремне температуре ваздуха, било да су изузетно високе (топлота) или изузетно ниске (хладноћа), могу имати озбиљне последице по људе, животиње, природу, инфраструктуру и економију.

Изразито високе температуре околине представљају озбиљну претњу по здравље, нарочито уколико трају више дана узастопно, (тзв. „топлотни талас“- метеоролошка појава коју карактеришу **повишене температуре атмосферског ваздуха са вредностима изнад 32°C у трајању од 3 и више узастопних дана**). Оне могу изазвати здравствене тегобе код било кога, али су на њих посебно осетљива **мала деца, старије особе, труднице, особе са прекомерном телесном тежином, као и особе оболеле од различитих хроничних болести - кардиоваскуларних, цереброваскуларних, респираторних, шећерне болести и сл.**

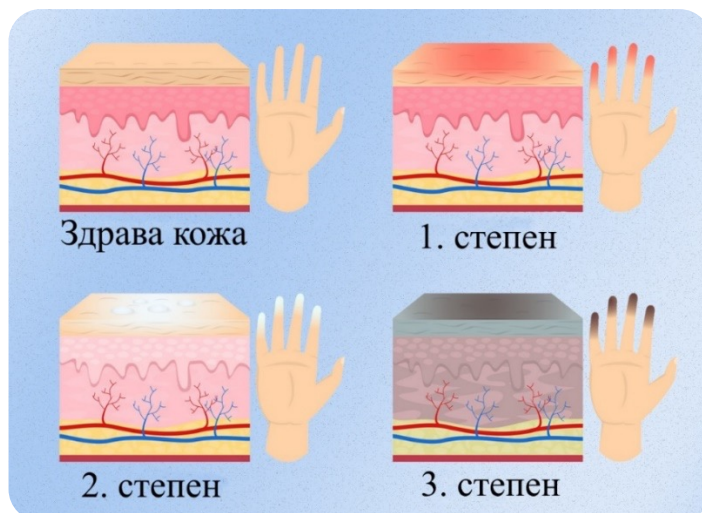
Сунчаница - настаје прекомерним директним излагањем, пре свега главе и врата, сунчевим зрацима. Почиње јаком главобољом и порастом телесне температуре. Често се могу јавити умор и малаксалост, поспаност и вртоглавица, зујање у ушима или краткотрајни губитак слуха, а код старијих особа често може доћи и до губитка свести.



Зимско време носи са собом ризик од појаве различитих здравствених проблема. Поред прехладе и грипа, падова услед поледице, јављају се и посебна стања која захтевају хитно збрињавање - општа хипотермија (потхлађивање) и локалне промене - промрзлине. Често ова два стања иду заједно и том приликом се прво збрињава хипотермија.

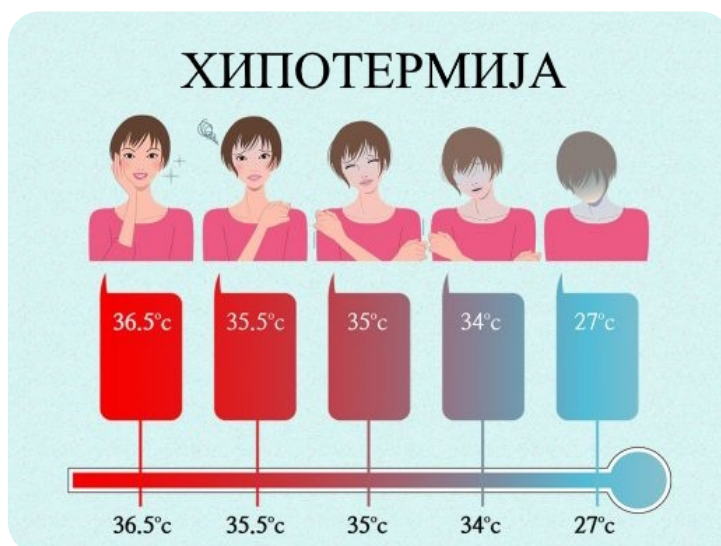
Промрзлине

Промрзлине су локалне повреде изазване смрзавањем коже, а у екстремним случајевима и дубљих структура (тетива, мишића, крвних судова). Најчешће се јављају на прстима стопала и шака, на ушним шкољкама и носу.



Хипотермија (смрзавање, потхлађивање)

Смрзавање је веома озбиљно, често и по живот опасно стање које настаје када температура тела пада испод 35°C. Најчешћи узроци који могу довести до хипотермије су: временски услови са ниским температурама, влагом и ветром, знојење по хладном времену, утапање у води (посебно ако је температура воде испод 10°C), дехидратација, узимање лекова за елиминацију воде из организма.



Високе температуре (топлота):

Поседице:

- Топлотни удар: Може довести до озбиљних здравствених проблема укључујући топлотни удар који може бити фаталан, ако се не лечи одмах.
- Дехидратација: Високе температуре могу довести до брзе дехидратације, што може имати озбиљне последице по здравље.

- Повећање смртности: Посебно старије особе, деца и особе са хроничним здравственим проблемима су под повећаним ризиком.
- Оштећење усева: Високе температуре могу проузроковати оштећење усева смањујући приносе и доводећи до економских губитака.

Мере заштите:

- Хидратација: Пијте довољно течности, посебно воде, и избегавајте алкохол и кофеин.
- Останите у хладу: Избегавајте директно излагање сунцу и боравите у хладним просторијама колико је то могуће.
- Лагана одећа: Носите лагане, светле и прозрачне одевне предмете, шешир или капу са широким ободом и наочаре за сунце са одговарајућим УВ филтерима.
- Адекватно се храните: Једите чешће, мање оброке. Оброци треба да буду лагани - избегавајте пржену, засољену, масну храну и храну богату беланчевинама. Узимајте више сезонског воћа и поврћа. Избегавајте алкохол, газирани напитке и напитке са превише кофеина и шећера.
- Климатизација: Ако је могуће, користите клима уређаје или вентилаторе како бисте расхладили простор.
- Редовни одмори: Ако радите напољу, редовно узимајте паузе и одмарајте се у хладовини.

Ниске температуре (хладноћа):

Последице:

- Смрзавање: Дуготрајна изложеност ниским температурама може довести до смрзавања коже и ткива.
- Повећан ризик од болести: Хладноћа може повећати ризик од респираторних обољења, грипа и прехладе.
- Оштећење инфраструктуре: Ниске температуре могу узроковати оштећења водоводних система, путева и других инфраструктурних објеката.

Мере заштите:

- Топла одећа: Носите слојевиту одећу како бисте се заштитили од хладноће.
- Заштита од ветра: Користите заштитне слојеве или материјале како бисте се заштитили од хладног ветра.
- Рукавице, шалови, капе: Покријте изложене делове тела, попут руку, врата и главе, како бисте спречили губитак топлоте.
- Затворени простори: Ако је могуће, боравите у затвореним, загрејаним просторима током екстремно ниских температура.
- Правилно грејање: Ако користите грејање, редовно одржавајте пећи или грејалице и будите опрезни у вези са употребом отвореног пламена како бисте избегли пожаре или тровање угљен-моноксидом.

У оба случаја, важно је да се придржавате савета надлежних институција и пратите временске прогнозе како бисте адекватно реаговали на екстремне температуре и заштитили своје здравље и имовину.

ПАНДЕМИЈА И ЕПИДЕМИЈА ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ

Пандемије и епидемије заразних болести су глобални феномени који могу имати озбиљне последице по здравље људи, економију и друштво у целини.



Настанак:

Епидемија је нагли пораст броја случајева заразне болести унутар одређене популације.

Пандемија се односи на епидемију која се шири преко континената или чак, глобално.

Ове болести могу бити узроковане вирусима, бактеријама, гљивицама или другим патогенима. Њихово ширење често је резултат мешавине фактора, укључујући пут преноса болести, густину популације, социјалне и економске услове, климатске промене и друге.

Опасности и последице:

Пандемије и епидемије могу имати озбиљне последице по здравље, економију и друштво. Висока стопа оболелих може довести до преоптерећења здравственог система, недостатка медицинских ресурса, губитка људских живота и економских губитака. Осим тога, ове ситуације могу изазвати страх, панику, социјалну дестабилизацију и поремећаје у свакодневном животу.

Мере заштите:

Постоје различите мере заштите које се могу предузети како би се смањио ризик од ширења пандемија и епидемија:

- *Хигијена*: Редовно прање руку сапуном и водом, коришћење дезинфекционих средстава за руке и одржавање чистоће простора могу помоћи у спречавању ширења заразних болести.
- *Социјално дистанцирање*: Ограничавање блиских контаката и избегавање окупљања може смањити шансе за пренос болести.
- *Ношење маске*: Коришћење маске за лице може смањити ширење респираторних капљица које преносе болести попут грипа или ЦОВИД-19.
- *Имунизација*: Имунизација становништва вакцинама може заштити људе од заразних болести и смањити ширење инфекције.
- *Информисање јавности*: Едукација јавности о ризицима и мерама заштите може помоћи у смањењу панике и промовисању одговорног понашања.

Управљање пандемијама и епидемијама захтева координацију између здравствених организација, влада, међународних тела и јавности како би се обезбедила ефикасна реакција и заштита становништва.



II ДЕО

II ДЕО

ПОЖАР

Пожар је процес неконтролисаног сагоревања којим се угрожавају живот и здравље људи, материјална добра и животна средина. Експлозија је процес наглог сагоревања који настаје као последица употребе запаљивих течности и гасова и осталих горивих материја које са ваздухом могу створити експлозивну смешу, праћену ударним таласом притиска продуката сагоревања и порастом температуре, као и наглог разарања плашта посуда услед непланираног или неконтролисаног ширења флуида и разлетања делова уређаја, технолошке опреме или објеката, којим се угрожавају живот и здравље људи и материјална добра.

Пожар представља нестационарни процес горења који се одвија у одређеном простору и времену, а за чији настанак је потребно испуњење основних услова:

1. Постојање гориве материје,
2. непрекидно дотицање кисеоника у зону пожара,
3. потребна енергија за настајање пожара и ослобађање топлотне енергије.

Наведени услови у пожарној терминологији често се налазе под називом: „пожарни троугао“.



Треба правити разлику између термина „горење“ и термина „пожар“. Горење је контролисани и друштвено користан процес који се одвија на одређеном месту у одређеном временском интервалу и под одређеним топлотним режимом – горење усмерава и контролише човек. Пожар је неконтролисана појава која се одвија мимо интереса друштва, а за последицу има смртне случајеве људи, који су затечени пожаром унутар простора где се он одвија и наноси велике материјалне штете.

У пожару се појављују три зоне:

- **Зона горења** – део простора око и унутар гориве материје у коме се одвија хемијска реакција оксидације са кисеоником. Висина зоне горења је одређена пламеном и назива се бакља пламена;
- **Зона топлотног зрачења** је део простора који је ограничен зоном горења са једне стране и простором у коме се региструје топлота пренета из зоне горења топлотним зрачењем и струјањем с друге стране.

- **Зона задимљивања** је део простора који карактерише бар једно од следећа три обележја: концентрација чврстих честица, видљивост је мања, концентрација кисеоника до 16%.

Опасности од пожара укључују штету по имовину, озбиљне повреде или смрт људи, као и негативан утицај на животну средину.

Постоје различите врсте пожара, а одређивање праве врсте је кључно за ефикасно гашење.

Врсте пожара

Према врсти материје која гори извршена је подела пожара на класе:

- КЛАСА А – сагорљиве чврсте материје органског порекла (дрво, угаљ, слама);
- КЛАСА Б – запаљиве течности (бензин, бензол, уља, етар, алкохол);
- КЛАСА Ц – запаљиви гасови (метан, пропан, водоник, ацетилен, градски гас);
- КЛАСА Д – сагорљиви лаки метали (електрон, магнезијум, алуминијум);
- КЛАСА Е – електрични уређаји.

Основни узроци пожара су:

- Техничке неисправности - кварови;
- Технички недостаци - непоштовање техничких прописа, лош квалитет и сл;
- Људски фактор - непажња, нехат, дечија игра, намерно паљење;
- Организациони недостаци - одсуство контроле, организације пожарне службе, непоштовање законских прописа и процедура;
- Природни узроци - гром, земљотрес, сунце. Важно је придржавати се прописаних мера за гашење пожара и никада не користити воду за гашење пожара на електричним уређајима или уљима, јер то може довести до додатних опасности.

Средства за гашење пожара

То су материје које бачене на пожар, прекидају процес сагоревања и тиме гасе пожар. За гашење пожара, као средство се користе материје у чврстом, течном, гасовитом стању и у мешовитој фази. Универзално средство за гашење пожара које би се користило за гашење свих врста пожара не постоји. Различита средства се користе према врсти пожара. Подела средстава за гашење пожара може се вршити на више начина. Подела према агрегатном стању у којем се налазе приликом коришћења:

- Чврсте материје – прах, соли, песак;
- Течне материје – вода, тешка уља;
- Гасовите материје:
- гасови – угљендиоксид, азот;
- паре – халони, водена пара;
- Комбиноване материје – пена, вода са додацима, прах са угљендиоксидам или азотом.

Мере заштите од пожара

Обухватају редовно одржавање електричних система и апарата, чување запаљивих материјала на сигурном, правилно руковање отвореним пламеном и употребу заштитне опреме попут противпожарних апарата, детектора дима и спринклер система.

Такође је важно имати план евакуације и редовно вежбати како би се смањиле могуће штете у случају пожара.

ЕКСПЛОЗИЈА

Експлозија је изненадна ослобађања велике количине енергије унутар релативно кратког временског периода, што може резултирати уништењем материјала, повредама или смрћу људи, као и другим штетама на околини. Ево основних информација о настанку, последицама и мерама заштите у случају експлозија:

Настанак експлозије:

Експлозије могу настати из различитих узрока, укључујући хемијске реакције, детонацију експлозива, пожаре који доводе до притиска или прекомерне температуре, као и гасне или прашкасте смесе које долазе у контакт са извором запаљења.

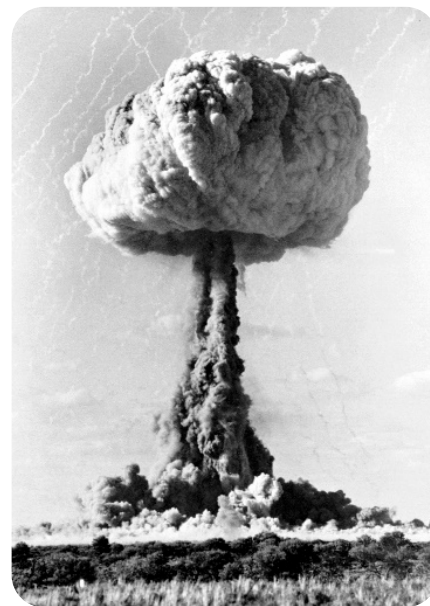
Извори енергије експлозије могу бити различити:

- хемијски;
- нуклеарни;
- електрични;
- топлотни;
- кинетичка енергија и
- енергија еластичне компресије итд.

Експлозије се најчешће класификују на:

- физичке;
- хемијске и
- нуклеарне.

Физичке експлозије представљају, на пример, експлозија посуде у којој се чува гас под притиском или експлозија парног котла.



Последице експлозије:

Последице експлозије могу бити разорне и укључују:

- *Физичке повреде:* Повреде настале од крхотина, удара или падова, као и опекотине од ватре или врућих материјала.
- *Оштећење инфраструктуре:* Експлозије могу оштетити зграде, путеве, мостове и друге објекте, што може ометати нормално функционисање друштва.
- *Загађење:* Експлозије могу довести до ослобађања штетних супстанци у околину, попут хемикалија или радиоактивних материјала.
- *Паника и психолошки ефекти:* Људи који су сведоци или жртве експлозије могу патити од трауме, страха или анксиозности.
- *Мере заштите:*
 - *Евакуација:* Брза и организована евакуација угрожених подручја може спасити животе и смањити ризик од повреда.
 - *Склониште:* Проналажење сигурног склоништа може пружити заштиту од крхотина или других опасности током експлозије.
 - *Прва помоћ:* Пружање прве помоћи повређенима може помоћи у спречавању даљих компликација и спасавању живота.
 - **Комуникација и информисање:** Информисање јавности о опасностима и предузетим мерама заштите може смањити панику и омогућити људима да донесу информисане одлуке о својој сигурности.
 - *Спасилачке операције:* Организоване спасилачке операције могу помоћи у проналажењу и

евакуацији људи који су заробљени или повређени услед експлозије.

Важно је да се јавност едукује о мерама безбедности и поступцима у случају експлозије како би се смањили ризици и последице оваквих догађаја. Такође, правилна обука и опрема за спасилачке тимове и хитне службе кључни су у ефикасном одговору на експлозије. Top of Form

ХАВАРИЈЕ

Хаварије су несрећни догађаји који могу причинити оштећења, губитак живота или друге негативне последице.

Врсте хаварија:

- **Саобраћајне хаварије:** Укључују сударе аутомобила, авионских или железничких незгода.
- **Техничке хаварије:** На пример, откази машина, електричних система или водова.
- **Природне хаварије:** Као што су земљотреси, цунамији, поплаве, велике временске непогоде.
- **Хемијске и радиоактивне хаварије:** Као што су отпуштања опасних материјала или експлозије хемијских фабрика.

Узроци настанка:

- **Људска грешке:** Непажња, грешке у раду, лоше одлучивање;
- **Технички проблеми:** Неисправност или старење опреме;
- **Природни фактори:** Као што су поплаве, земљотреси, урагани;
- **Савремено угрожавање:** Хакерски напади или кибернетички инциденти.

Последице хаварија:

- **Повреде и губитак живота:** Хаварије могу за последицу имати повреде радника на постројењу или људи у околини, па чак и губитак људских живота.
- **Еколошке последице:** Цурење нафтних или гасних постројења може довести до загађења воде, ваздуха и земљишта, што може имати дугорочне последице по животну средину и биодиверзитет.
- **Штета на инфраструктури:** Експлозије или пожари на постројењима могу проузроковати оштећење објеката, цевовода, опреме и других инфраструктурних елемената.
- **Економски губици:** Хаварије могу довести до губитка производње, повећаних трошкова за санацију и репарацију, као и судских трошкова и губитка поверења инвеститора.

Мере заштите:

- *Редовно одржавање и инспекција:* Редовно одржавање и инспекција опреме могу идентификовати потенцијалне проблеме пре него што дође до хаварије.
- *Обука запослених:* Обука запослених о правилној употреби опреме, поступцима безбедности и реаговању на ванредне ситуације може смањити ризик од хаварија и повећати ефикасност одговора.
- *Коришћење сигурносних система:* Употреба сигурносних система попут детектора цурења гаса или пожарних аларма може помоћи у откривању потенцијалних проблема на време.
- *Планови за ванредне ситуације:* Развијање планова за ванредне ситуације и вежбе за одговор на њих могу помоћи запосленима и ученицима у образовним институцијама да брзо и ефикасно реагују у случају хаварије, што може смањити штету и заштитити људе.

Хаварије могу имати дугорочне последице на друштво и околину, па је од изузетног значаја имати јасан и комплетан план заштите и реаговања у случају хитних ситуација. Уводећи системске мере заштите и

усвајање одговарајућих процедура и протокола, могуће је значајно смањити ризик и последице хаварија у различитим окружењима.

АКЦИДЕНТИ ПРИ РУКОВАЊУ РАДИОАКТИВНИМ И НУКЛЕАРНИМ МАТЕРИЈАЛИМА

Акциденти при руковању радиоактивним и нуклеарним материјалом могу имати озбиљне последице по људе, животну средину и шире друштво.

Настанак акцидента:

Акциденти са радиоактивним или нуклеарним материјалом могу настати из различитих узрока:

- *Технички кварови:* Кварови у нуклеарним реакторима, лабораторијским уређајима или транспортним контејнерима могу изазвати ослобађање радиоактивног материјала.
- *Људске грешке:* Грешке у руковању или неправилно руковање радиоактивним материјалом могу довести до акцидента.
- *Природне катастрофе:* Природне катастрофе попут земљотреса, поплава или олуја могу оштетити нуклеарне постројења или транспортне контејнере изазивајући ослобађање радиоактивног материјала.

Последице акцидента:

Последице акцидента са радиоактивним или нуклеарним материјалом могу бити дугорочне и озбиљне:

- *Радијација:* Изложеност радиоактивном материјалу може изазвати озбиљне здравствене проблеме, укључујући опекотине, повреде ткива, радијациону болест и рак.
- *Контаминација животне средине:* Радиоактивни материјал може загађивати воду, ваздух и земљиште, што може имати дугорочне еколошке последице.
- *Евакуација и забрана кретања:* У случају озбиљних акцидента, може бити потребна евакуација широких подручја како би се заштитили људи од штетних ефеката радијације.
- *Дугорочни економски губици:* Акциденти са радиоактивним материјалом могу имати озбиљне економске последице укључујући губитак имовине, смањење вредности некретнина и дугорочни економски пад у погођеним подручјима.

Мере заштите:

- Затекнете ли се на отвореном простору, одмах, брзо и без панике уђите у затворени простор (кућу, стан или склониште);
- Ако сте дуже били на отвореном простору, пре уласка у школу, кућу, стан или склониште, скините са себе спољне делове одеће и оставите их напољу;
- По уласку у затворени простор одмах оперите непокривене делове тела (руке, лице, врат, косу...);
- Затекнете ли се у затвореном простору, затворите прозоре и врата, искључите вентилацију и ту останите до даљњег;
- Укључите радио или ТВ пријемник због добијања информација о месту и природи несреће и о мерама заштите и спасавања које треба предузети;
- Посебно се побрините за децу, труднице, старе, немоћне и болесне особе и инвалиде, како укућане, тако и комшије и
- Предузмите мере заштите и спасавања према упутствима које дају надлежне службе или

средства јавног информисања.

Важно је нагласити да су акциденти са радиоактивним и нуклеарним материјалом ретки, али су последице изузетно озбиљне. Због тога се велика пажња посвећује превентивним мерама и припреми за одговор у случају акцидента.

ПОСЛЕДИЦЕ ТЕРОРИЗМА И РАТНОГ РАЗАРАЊА

Тероризам и ратна разарања имају значајне последице које се протежу далеко ван физичке штете.



Тероризам: Опасност од тероризма се односи на могућност напада или насилних акција с намером застрашивања, изазивања страха или остваривања политичких циљева. Ова опасност није само физичка, већ може изазвати и емоционалне, социјалне и економске последице. Тероризам може бити изведен различитим методама и оружјима укључујући експлозивне напаве, оружане нападе, кибернетичке нападе и биолошко-хемијске нападе.

Ратна разарања: Опасност од ратних разарања обухвата штету која произлази из војних сукоба, бомбардовања, гранатирања или друге војне акције. Ова опасност може укључивати губитак живота и повреде, уништавање инфраструктуре, губитак домова, расељавање становништва и еколошку штету.

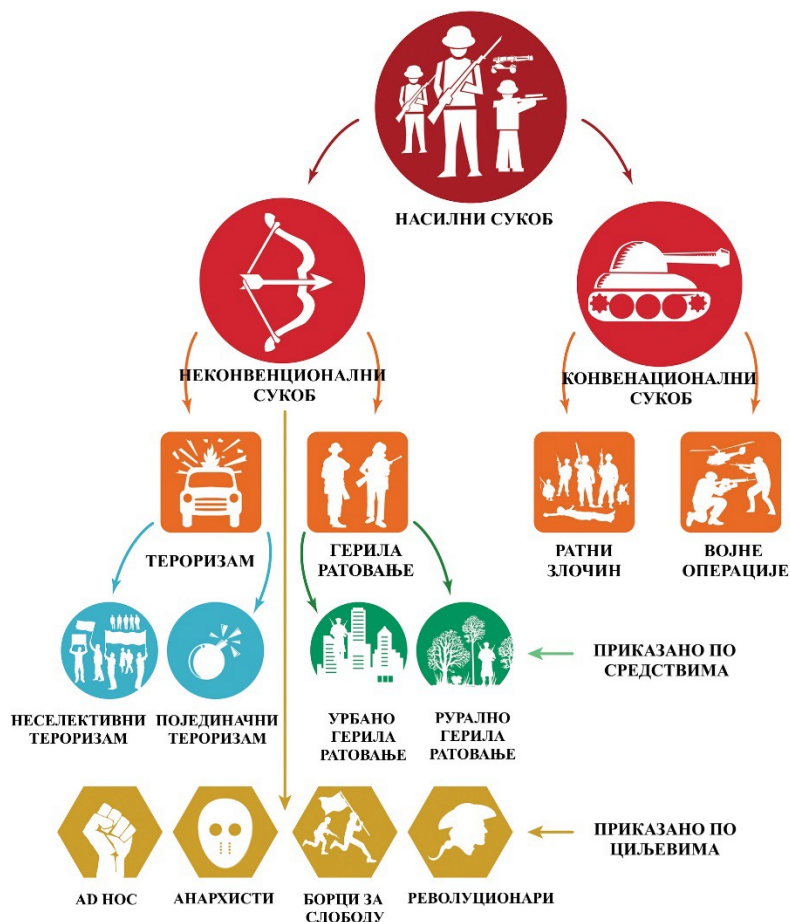
Једна од последица ратних дејстава на нашим просторима су заостала неексплодирана убојна средства (НУС).

Упутства уколико нађете НУС:

- Не дирајте
- Не померајте
- Не дрмајте
- Не ударајте
- Не бацајте
- Не растављајте
- Не стављајте у ватру
- Обележите
- Пријавите на 192
- Обезбедите



ДЕФИНИЦИЈА ТЕРОРИЗМА



Izvor: Iz knjige, "Cyber terorizam", Vladice Babića, stručnjaka za kompjuterski kriminalitet u Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije

Мере заштите:

- **Превенција:** Ефикасне мере превенције укључују обавештајно праћење, контролу граница, сузбијање финансирања терористичких група, едукацију јавности о опасностима од тероризма и вођење дипломатских преговора ради решавања основних политичких конфликта.
- **Обезбеђење:** Ради смањења штете у случају напада, важно је примењивати мере обезбеђења као што су постављање физичких баријера, инсталирање сигурносних камера, спровођење појачаних полицијских и војних патрола, као и унапређење противтерористичких обавештајних капацитета.
- **Реаговање:** Брза и координирана реакција на терористичке нападе или ратна разарања кључна је за смањење штете и спасавање живота. Ово укључује обуку и опремање хитних служби, као и развој планова за ванредне ситуације.
- **Обнова:** Након терористичких напада или ратних разарања, важно је уложити напоре у обнову погођених подручја. То може укључивати поправку инфраструктуре, обнову домова и привреде, пружање психолошке подршке заједницама које су претрпеле трауме и обезбеђивање дугорочних програма за изградњу отпорности заједнице.

У целини, борба против тероризма и суочавање са последицама ратних разарања захтева холистички приступ који укључује превентивне мере, безбедносне мере, спремност за реаговање и обнову погођених подручја. Ове мере заштите треба да буду интегрални део политике националне сигурности и међународне сарадње.

ВРШЊАЧКО НАСИЉЕ

Насиље дефинишемо као сваки облик једанпут учињеног или поновљеног, вербалног или невербалног понашања које за последицу има стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства деце/ученика (Посебни протокол, стр. 8). **Да бисмо неко агресивно понашање могли окарактерисати као вршњачко насиље неопходно је да за циљ има наношење штете другој особи, да се понавља у дужем временском периоду и да је између починиоца и жртве присутна неравнотежа моћи која се препознаје у односима у којима је неко СЛАБИЈИ, а неко ЈАЧИ (моћнији). Вршњачко насиље се не дешава само у школи, оно се може догодити било где у физичком или сајбер простору.**

За насиље које се дешава у школи одговорна је школа, која мора бити безбедно место за све ученике. За вршњачко насиље које се дешава изван школе одговорна је породица, школа али и шира друштвена заједница. Школа је, поред породице, најодговорнија за васпитање деце. Ученике треба васпитати да не врше, али и да не трпе насиље. Ако до насиља дође, треба их научити како да поступе у тој ситуацији. Од- носно, коме да се обрате за помоћ и подршку.



Различити облици вршњачког насиља

Постоје различите врсте насиља међу ученицима и међусобно су равноправна по негативним последица- ма које остављају. Облици насиља могу бити:

Физичко насиље је највидљивији и најлакше препознатљив облик насиља. Оно подразумева постојање физичког контакта између жртве и починиоца, као што је: ударање, гурање, саплитање, гребање, чупање и слично. Поред тога, под физичким насиљем можемо подразумевати и неке облике имовинских деликата као што је: отимање новца, телефона, ужине, књига или других предмета или њихово намерно уништа- вање. Под физичким насиљем можемо подразумевати и одређене врсте уцена и изнуда, које се све чешће дешавају међу децом. Изнудом насилници од жртава захтевају да им донесу новац или да им предају неке вредне предмете под претњом физичким насиљем. Оваква врста насиља у дужем временском периоду излаже жртву високом нивоу стреса, што може оставити последице на психичко и физичко здравље. Фи- зичко насиље је често удружено са другим облицима насиља. Жртве и починиоци овог облика насиља су ученици оба пола.

Вербално насиље подразумева изговарање претећих, увредљивих и ружних речи које се упућују жртви ради њеног омаловажавања. Вербално насиље подразумева и писање графита којима се жртви упућују претеће или увредљиве поруке. Графити увредљиве или претеће садржине пишу се, најчешће, на зидо- вима школе, у њеној непосредној околини, али је уочено писање таквих графита на прометним местима, што посебно повређује жртву. Веомачесто се садржаји који представљају вербално насиље исписују на табли у учионици за време одмора. Уколико наставник затекне такав садржај исписан на табли, не треба да започиње час док се не утврди ко је починилац вербалног насиља и док се не обави разговор са по- чиниоцем, жртвом и осталим ученицима. О оваквом инциденту треба обавестити родитеље, ПП службу и директора школе.

Психичко/емоционално насиље је тренутно или трајно угрожавање психичког и емоционалног здравља детета. Огледа се у различитим врстама психолошких притисака које жртва трпи од стране починиоца. Укључује различите врсте застрашивања, праћења, невербалних претњи, игнорисања и слично. Под психичким насиљем поједини аутори подводе социјално насиље које подразумева искључивање детета из друштва, његово избегавање, ширење трачева којима се жртва омаловажава. Оваквом насиљу често су изложена деца са сметњама у развоју, деца из маргинализованих социјалних група и деца из породица слабијег имовинског стања. Тешкоћа код ове врсте насиља је што се оно релативно тешко уочава од стране наставника и родитеља, а оставља озбиљне последице по жртву.

Дигитално насиље је све заступљенији облик насиља над ученицима. Овај облик насиља најчешће се одвија на друштвеним мрежама, преко порука, чета и интернет сајтова. Уколико је починилац оваквог насиља дете, а насиље је усмерено против детета које лично познаје, онда можемо говорити о вршњачком дигиталном насиљу. У другим случајевима, реч је о кривичним делима којима се бави посебно тужилаштво и посебна јединица полиције. У нашем друштву посвећује се велика пажња едукацији деце о безбедности на интернету и сматрамо да децу треба охрабривати да родитељима и наставницима пријаве вршњачко насиље уколико су му изложени на интернету.

Сексуално насиље је укључивање деце у сексуалну активност коју она не схватају и за коју нису развојно дорасла. Огледа се у вулгарним и непримереним коментарима, додиривању интимних делова тела, увредљивим коментарима којима се инсинуира жртвино сексуално опредељење, физички изглед или слично.

Треба да знамо да се различити облици насиља углавном јављају **удружено**, а предложена подела може да послужи бољем разумевању разноврсности облика и начина манифестовања насиља (нпр. физичко насиље је увек праћено емотивним/психичким насиљем).

Како се борити против вршњачког насиља

У литератури се најчешће наводи да су деца која врше насиље свој позитиван став о насиљу научила из „понашања по моделу“. Постоји став да су таква деца и сама била жртве породичног или вршњачког насиља. Док се, са друге стране, жртве вршњачког насиља описују као стидљиве, анксиозне и повучене. Ни једно ни друго није нужно тачно.

Разлози који могу довести до насилничког понашања код деце су бројни. Узори на које се угледају не морају нужно бити родитељи, то могу бити и други одрасли из њиховог окружења или из медија, као и вршњаци који се насилнички понашају. Деца насиље развијају као заштитни механизам да би превазишли опасне ситуације и показали вршњачкој групи да се не боје и да могу да се заштите.

Да би се помогло ученицима која показују склоност ка насилничком понашању потребно је разумети због чега бирају да се понашају на тај начин. Код њих је потребно радити на промени ставова и уверења о насилничком начину понашања.

Када су у питању жртве насиља, потребно је развити систем подршке у њиховом окружењу. Важно је да родитељи разумеју шта се дешава њиховој деци и да им пруже подршку. Са оваквом децом је потребно радити на развијању вештина комуникације, охрабривати их да учвршћују постојећа пријатељства и стичу нова. Јачање самопоуздања и самопоштовања је кључно за излазак ове деце из улоге жртве.

Разредне старешине треба да посвете најмање један родитељски састанак проблему вршњачког насиља, да упуте родитеље да прате понашање своје деце и да правовремено реагују, уколико примете значајније промене. Родитељи су кључни фактор у решавању проблема вршњачког насиља, било да су њихова деца насилници или жртве.

На часовима одељенске заједнице потребно је разговарати о вршњачком насиљу, развоју позитивних модела понашања, вештинама комуникације и решавања конфликта, толеранцији и прихватању разли-

читости.

Ученицима треба објаснити да не треба да трпе насиље, али и да на насиље не одговарају насиљем, већ да наставницима, родитељима или другој особи од поверења пријаве насиље и објасне шта им се догодило. Ученике треба упознати са Националном платформом „Чувам те“, преко које могу пријавити насиље, уколико се устручавају да се обратe некој одраслој особи коју познају.

У случају да жртва или неко други пријави насиље, или да насиље буде уочено од стране наставника или запослених у школи треба реаговати одмах. О случају вршњачког насиља треба обавестити разредног старешину или више њих, ако су деца из различитих одељења, школског психолога и педагога, директора школе и родитеље.

Ученику који пријави насиље треба пружити поверење и подршку, не умањивати проблем („дечја посла“), али ни претерано реаговати.

Сваком случају вршњачког насиља треба приступити конструктивно. Превенција вршњачког насиља у школи најбоље се спроводи путем разговора са ученицима о проблемима насиља и прихватањем позитивних ставова у вези са проблемом вршњачког насиља. Поред тога, наставници треба да обратe пажњу на понашање ученика, ако приметe да је неко у дужем времену тужан, усамљен или показује друге знаке анксиозности, потребно је разговарати са таквим учеником и утврдити шта је разлог промене понашања.

Током школског одмора дежурни наставници и други запослени у школи треба да надгледају школско двориште и друге просторе у којима деца проводе време и да обратe пажњу на понашање деце, како би се правовремено уочили различити облици насилничког понашања.

БОЛЕСТИ ЗАВИСНОСТИ

Болести зависности су стања у којима особа постаје физички или психички зависна о одређеној супстанци или понашању, попут алкохола, дрога, коцкања или видео игара.

Постоје различите врсте болести зависности, а неке од најчешћих су:

- **Зависност о алкохолу:** Особа постаје физички и емоционално зависна о алкохолу, што може довести до озбиљних здравствених проблема укључујући оштећење јетре, срца и мозга.
- **Зависност о дрогама:** Укључује зависност о различитим врстама дрога, попут марихуане, кокаина, хероина или опијата. Зависност о дрогама може довести до озбиљних здравствених проблема, предозирања и смрти.
- **Зависност о коцкању:** Особа постаје зависна о коцкању и губи контролу над својим понашањем, што може довести до финансијских проблема, депресије и других здравствених проблема.
- **Зависност о видео играма:** Особа постаје зависна о игрању видео игара и проводи превише времена играјући што може довести до социјалне изолације, проблема у школи или послу и других здравствених проблема.



По последицама и распрострањености издвојићемо зависност о дрогама и зависност о коцкању као две највеће пошасте за младе генерације у Републици Србији.

Као и свака негативна појава, тако и злоупотреба дрога има ране знаке упозорења које је важно да про-светни радници препознају на време. Да би се знаци упозорења благовремено препознали, важно је да наставник прати понашање својих ученика и да буде упознат са њиховим навикама, склоностима и друштвеном ситуацијом (односима у породици, вези и околини). С обзиром да се у породици најпре могу уочити промене у понашању, важно је успоставити однос поверења између наставника и родитеља. Међу-тим, уколико породица не препозна ране знакове упозорења, већ се ситуација уочава када већ дође до њеног усложњавања, на наставницима је да буду упознати са процедурама које је неопходно предузети.

Неки од најчешћих раних знакова упозорења су:

Престанак поштовања ауторитета или промена односа према ауторитетима у школи. Ова појава може бити последица тинејџерских година у смислу бунтовности, копирања понашања старијих ученика који су идоли и усвајање њиховог модалитета понашања, али исто тако могу бити и последица конзумирања дрога. Уколико су такви испади постали понашање које доводи до престанка поштовања норми и правила која је ученик до скоро поштовао, овакве промене у понашању су један од основних знакова раног упо-зорења.

- **Промена понашања**, као што је запостављање учења и извршавање обавеза које је ученик у прошлости редовно извршавао, учестало кашњење или изостанци који се „броне“ повишеним тоном или нереалним оправдањима, изласци са наставе, посете непознатих особа у школи су следећи рани знаци упозорења који наступају уколико ученик има проблеме са дрогама, а оне претходне нисмо на време уочили. У овој фази од велике важности је ступити у контакт са родитељима и упоредити понашање у школи са оним код куће.

- **Необични предмети** као што су мале кесице са врхом који је уврнут и путем упаљача „заварен“, мали пакетићи направљени од фолије, папири за увијање цигарета, пластичне луле, наргиле, кесице лимунтуса, а у поодмаклој фази проналажење и шприцева, игала, кратких сламчица или уроланих новчаница указују да проблем постоји и да треба што пре приступити његовом решавању.

- **Промене у физичком изгледу.** Свака употреба дрога оставља осим психичких и физичке последице. Нагло губљење телесне тежине, смањена физичка активност, бледило, континуирано цурење из носа, али и запуштање личне хигијене наступају као следећи знак упозорења. Прљава обућа и изгужвана одећа, масна коса, непријатан мирис, ситуације да ученик данима долази у истој гардероби само допуњују слику, нарочито уколико се то није дешавало раније и уколико је наступило након претходно наведених знакова раног упозорења. Повезани са овима, у каснијој фази јављају се ношење тамних наочара, иако напољу нема сунца као и ношење дугачких рукава по топлом времену како би се прикрили убоди од игле.

Мере превенције у школи:

Превенција је скуп мера и активности које имају за циљ стварање сигурног и подстицајног окружења, неговање атмосфере сарадње, уважавања и конструктивне комуникације. Превенција је изузетно важна. Потребна је стална едукација о штетности дрога за све актере школског живота, а нарочито за ученике, у форми прилагођеној њиховом узрасту.

Наставници могу прикупити корисне информације од осталих ученика и могу помоћи ученику који има проблем зависности уколико правовремено приметите неке од описаних знакова упозорења.

Знаци упозорења на проблеме са коцкањем:

Врло је тешко сазнати да неко има проблем са зависношћу од коцке у раној фази, јер ту не постоје физичке последице. Тек када дође до проблема у вези са коцком и великих дугова у понашању ученика се могу јавити следећи симптоми:

- Агресија, уколико неко спомене зависност од коцке;
- Чести изласци из куће или школе без неког валидног оправдања;
- Измишљање различитих трошкова како би се прикупила средства;
- Измишљање пословних подухвата како би се прикупио новац, као што је улагање у дигиталне валуте, берзанско злато и сл;
- Позајмљивање новца од родбине, пријатеља, познаника. У школском узрасту често се новац позајмљује од баке и деке који су „познати“ по томе да идеализују своје унуке, па самим тим не помишљају да бивају искоришћени;
- Продаја личних ствари по врло повољним ценама за одмах исплату;
- Позиви са непознатих бројева на које се особа не јавља, али се видно узнемири;
- Често мењање телефонских бројева;
- Смењивање расположења, од излива среће до дубоке потиштености у зависности од резултата у коцкању;
- Опседнутост коцком, као и константно причање о клађењу;
- Занемаривање обавеза у школи и код куће;
- Почетак бављења криминалом како би се покрили коцкарски дугови.

Важно је знати да пре него кладионичари дозволе некој младој особи да се задужи, они ће прикупити податке о родитељима: чиме се баве, која кола возе, имају ли некретнине и уштеђевину и на основу тога ће одредити лимит задуживања. За прикупљање таквих информација користе „пријатеље“ жртве који су ту особу најчешће и увели у свет коцкања како би са себе скинули неки део дуга.

Последице болести зависности

Последице могу бити озбиљне и укључују физичке, менталне, емотивне и социјалне проблеме. Неки од могућих последица су:

- Физички проблеми, попут: оштећења органа, срчаних проблема, инфекција, предозирања...;
- Ментални и емоционални проблеми, попут: депресије, анксиозности, параноје...;
- Проблеми у понашању и социјалним односима, као што су: изолација, губитак посла, финансијски проблеми, итд.

Мере превенције и заштите од болести зависности:

- **Едукација:** Особе требају бити образоване о ризицима и последицама болести зависности.
- **Подршка:** Пружање подршке особама које су подложне ризику од зависности.
- **Контрола приступа:** Контрола доступности супстанцама које могу изазвати зависност, посебно код млађих особа.
- **Третман:** Правовремено препознавање и третман зависности кроз терапију, саветовање или медицинску помоћ.
- **Промоција здравог начина живота:** Подстицање здравих навика, као што су: редовна физичка активност, здрава исхрана и довољно сна.

Важно је разумети да су болести зависности озбиљна стања која захтевају одговарајућу подршку и третман како би се спречиле негативне последице.

ЕКСТРЕМИЗАМ

Млади су најрањивија група када је у питању радикализација која води у насилни екстремизам. Екстремизам можемо поделити на политички, идеолошки и верски. У литератури су описани и други облици екстремизма, али су ове три врсте најраспрострањеније међу младима и екстремистичке групе које делују са ових позиција углавном се обраћају млађој популацији коју желе да радикализују и злоупотребе за постизање својих циљева.



Сам појам екстремизма није лако дефинисати. У теорији постоје бројни покушаји дефинисања екстремизма који се разликују и полазе од идеолошких, верских или политичких полазишта и на веома различите начине описују понашања која се сматрају екстремистичким. **Теоретичари најчешће наводе да је екстремизам промоција и употреба насиља за постизање неког циља који је заснован на систему различитих уверења.** Посебну тешкоћу представља чињеница да многе екстремистичке групе злоупотребљавају демократски карактер друштва и слободу говора покушавајући да се представе као заговорници легитимних идеја. Неке екстремистичке групе се организују као политичке партије, учествују на изборима, што им даје привид легитимности и отежава борбу против радикалних наратива које пласирају у јавности. Сматрамо да је екстремни карактер и радикална решења које нуде за решавање друштвених, политичких или социјалних проблема оно по чему можемо препознати екстремистичке групе и екстремистичке наративе. Екстремизам карактерише одскакање од устаљеног друштвеног реда, примена насиља у јавном простору.

Студија Бартлета, Бридвела и Кинга из 2010. године говори о пет елемената на путу ка насилној радикализацији:

- Емоционални притисак да се супротстави неправди. Томе доприноси недостатак знања из области историје, религије или политике, што доводи до лаког конструисања перцепције да је његова група, нација, религија или држава нападнута од стране „злих“ сила;
- Повезивање екстремистичке организације са узбуђењем, авантуром, нечим што је занимљиво и друштвено посебно;
- Статус који појединац може задобити у групи;
- Вршњачки притисак;
- Недостатак алтернативних извора информација.

Бројна истраживања која су спроведена међу младима показују да су адолесценти најрањивија група када је радикализација у питању. Истраживања су дефинисала и групе индикатора које могу указати да је млада особа под утицајем екстремистичких наратива. Правовремено откривање да је неко дете жртва радикализације, може спречити да оно постане члан екстремистичке групе или да почини акте насиља.

Као главни индикатори наводе се:

- Ниско самопоштовање;
- Збуњеност у погледу властитог идентитета (верског, националног, осећаја припадности...);
- Жртве су дискриминације или малтретирања;
- Осећај усамљености и изолованости;
- Доживљавају видљив стрес или депресију;
- Тешко пролазе кроз развојни период у свом животу;
- Осећају бес према другим људима, Влади, држави и друштву;
- Осећају љутњу због тога како их друштво види или третира.

Наставници и родитељи посебно треба да обратe пажњу уколико се код детета примете понашања као што су: повлачење из породице и дотадашњег круга пријатеља или промена круга пријатеља, непријатељство према другима, прихватање нових наратива о којима се прича као из књиге, неспремност да се разговара о својим ставовима, повећавање нивоа беса, тајновитост, прикривање оног што посећују на интернету, коришћење екстремистичких израза за означавање људи, одобравање насиља, подршка вредностима које изражавају екстремистичке организације, одобравање насиља према другим нацијама, културама и религијама, читање литературе која промовише екстремистичке вредности, сматрају себе за жртву и мученике, промена стила облачења, цитирање идеолошких вођа и слично.

Приметна је велика повезаност вршњачког насиља и склоности младих ка прихватању екстремистичких идеја. Први неопходни услов за спречавање радикализације младих је стварање безбедног и подстицајног окружења у школи.

Главни алат који екстремистичке групе користе за насилну радикализацију младих су дезинформације. Због тога је веома важно да поред нулте толеранције на сваки облик насиља, ђаци добијају тачне информације о свим догађајима за које показују интерес. Поред тога, важно је код ђака развијати медијску писменост, односно способност критичког мишљења и критичке оцене информација које добијају путем медија, а нарочито преко друштвених мрежа. Развијање критичког мишљења, као један од основних образовно-васпитних циљева школе, развија отпорност младе особе на предрасуде, манипулативне поруке било које групе или организације и прихватање било каквог облика понашања утемељеног на екстремизму.

Изградња толерантног младог ума, спремног да учи и истражује различите углове гледања је један од главних елемената у превенцији екстремизма.

У циљу превенције екстремизма међу ђацима, потребно је користити интерактивне технике наставе, као што су: дебате, дискусије, анализе филмова, анализе студија случаја, симулације и сл. Анализа садржаја медија може бити веома корисна, јер се на тај начин развија критичка свест и способност ђака да процењују медијске садржаје којима су изложени, односно да стекну вештину препознавања манипулативних информација.

Посебно је важно да се млади упознају са опасностима од екстремизма и манипулативних садржаја у медијима и друштвеним мрежама, кроз предмете као што су: историја, географија, матерњи језик, устав, социологија, психологија, филозофија, верска настава и грађанско васпитање.

Истраживања показују да су млади људи несигурни у свој идентитет, са ниским нивоом самопоштовања и непознавањем чињеница о садржајима манипулативних порука најлакша мета екстремистичким организацијама. Због тога је важно да се ученици упознају и учврсте у свом идентитету, да им се пружи пуна подршка и да им се понуде тачне информације о свим темама које се користе за манипулацију.

Уколико се утврди да је неки ученик радикализован или да је део неке екстремистичке организације, потребно је да разредни старешина, директор, школски психолог и педагог у сарадњи са родитељима процене у којој мери је ученик радикализован, на који начин и да заједнички донесу одлуку о даљим

поступцима.

ДОЈАВА О ПОДМЕТНУТОЈ БОМБИ

Поступак на дојаву бомбе у школи треба да буде строго дефинисан и добро познат свим запосленима и ученицима како би се осигурала брза, ефикасна и сигурна евакуација.



Основни кораци који би требало да буду део таквог поступка су:

- **Дојава:** Уколико неко примети сумњиви пакет, сумњив предмет или прими дојаву о постојању бомбе у образовно-васпитној установи одмах обавештава директора или секретара, а у њиховој одсутности дежурног наставника или службеника обезбеђења.
- **Провера дојаве:** Надлежне особе треба одмах да предузму кораке како би провериле дојаву. Ово може укључивати прегледавање сумњивог предмета, пакета или просторије. У случају озбиљне дојаве, обавестити полицију.
- **Евакуација:** Ако се потврди постојање претње бомбе, мора се одмах прећи на евакуацију школе. Надлежне особе треба да активирају узбуну за евакуацију, јасно обавесте све ученике и запослене о ситуацији и поступе према стандардној процедури за евакуацију.
- **Безбедан излазак:** Ученици и запослени треба да се евакуишу на безбедан начин, поштујући постављене руте и инструкције. У случају сумње на присуство бомбе у специфичним деловима школе, те делове треба избегавати приликом евакуације и обавестити надлежне службе о њима.
- **Безбедно подручје:** Након евакуације, ученици и запослени треба да се окупе на предвиђеном безбедном месту ван зграде школе. Надлежна лица треба да преброје присутне како би се утврдило да ли су сви безбедно евакуисани.
- **Контактирање надлежних служби:** Надлежно лице треба одмах да обавести полицију о дојави бомбе и спроведеним мерама евакуације.
- **Даља упутства:** Након што полиција преузме контролу над ситуацијом, надлежна лица у школи треба да прате њихова упутства и инструкције.

Важно је да школе редовно вежбају процедуре евакуације у случају дојаве о бомби како би запослени и ученици били спремни за такве ситуације и знали како да се понашају, а како би се смањио ризик и осигу-

рала безбедност свих присутних.

БЕЗБЕДНОСТ У САЈБЕР ПРОСТОРУ

Сајбер простор је простор у *виртуелној реалности*. У пракси се често користе и термини као што су кибернетички или дигитални простор. Као одраз реалности у сајбер простору одвијају се различите активности из друштвеног живота. Поред изузетно корисних информација и података које се могу добити, постоје и бројне опасности које могу да изазову велику штету појединцу, друштву и држави.



Опасности из сајбер простора

Као и у реалности, у виртуелној реалности могуће је извршити различита кривична дела од крађа, превара па све до обарања страница привредних субјеката или рушења информационог система објеката виталне или кључне инфраструктуре.

Простор виртуелне реалности често се користи и за изазивање побуна, немира, рушења уставног поретка, али и ширења дезинформација усмерених на мењање свести грађана или доносиоца одлука. Ове деструктивне активности називају се још и *специјални рат* или *хибридни рат*, чији су циљеви усмерени на психолошко-пропагандне активности против цивилног становништва са намером да се искриви реалност и доведе у заблуду читаво друштво.

Деца и млади све више времена проводе у виртуелној реалности на *мрежама*. Ова прекомерна употреба мрежа младе све више удаљава из реалности у *виртуелну реалност* у којој су присутни сви облици насиља. Формирањем својих профила ученици сами остављају личне податке, слике и видео записе који могу бити вишеструко злоупотребљени.

Под дигиталним насиљем подразумевамо све оне случајеве када неко користи **електронске уређаје** (мобилни телефон, камеру, рачунар и сл.) да би некога **намерно уплашио, увредио, понизио или га на неки други начин повредио**. Специфичности електронског, дигиталног или „сајбер” насиља су:

- Насилницима пружа погодности које им други облици насиља не пружају: анонимност;
- Жртве могу трпети велику штету, а да при том немају могућност да се заштите или одбране;
- Информације пласиране путем дигиталних медија се брзо шире и може бити укључен велики број особа.

Најчешћи облици дигиталног насиља су сврстани на три нивоа.

Први ниво насиља односи се на узнемиравајуће „зивкање“, слање узнемиравајућих порука СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта... Ситуације на првом нивоу, које се дешавају између ученика, углавном решава самостално наставник/васпитач/одељењски старешина.

Други ниво насиља односи се на постављање огласа, клипова, блогова, злоупотребе форума и четовања, снимање камером појединаца против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика... Ситуације на другом нивоу наставник/васпитач/одељењски старешина решава у сарадњи са Тимом у оквиру унутрашње мреже.

Трећи ниво насиља односи се на снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика, дечија порнографија... На трећем нивоу је неопходно да поред Тима укључимо и спољашње мреже, односно друге институције (МУП; Центар за социјални рад; Здравствене службе...)

Електронско насиље најчешће се појављује у облику постављања претећих, увредљивих или узнемирујућих садржаја на друштвеним мрежама, било да су истинити или измишљени. Често се манифестује и увредљивим или погрдним коментарима испод слика или у дискусионим групама. Посебан облик насиља су још и искључивање из различитих група, прогањање, преузимање идентитета итд. Листа насиља у сајбер простору није коначна и на жалост, можемо очекивати нове облике насиља.

Као главне последице по младе и децу од сајбер насиља издвајају се следеће:

- Менталне последице које се манифестују кроз осећај узнемирености, непријатности, неадекватности, љутње.
- Емоционалне последице које се изражавају кроз осећај срама или губитак интересовања за ствари у којима је особа пре уживала.
- Физичке последице у виду умора (губитак сна) или симптома попут болова у стомаку и главобоље.

Ученик који трпи дигитално насиље може испољавати следеће промене у понашању:

- нема мотивације за учење и избегава школу јер се не осећа безбедно;
- може користити разне штетне супстанце (алкохол, дрога...);
- могу се јавити психосоматске тегобе (главобоља, муцање, ноћне море, стомачне тегобе, нагло мршављење или гојење, суицидалне мисли...).

Важно је запамтити да дигитално насиље појачава стрес и патњу у свакодневном животу.

Мере заштите

Основне мере заштите односе се на стално стручно усавршавање свих запослених у установи које има за циљ стицање знања и развијање вештина за конструктивно реаговање на насиље и за благовремено уочавање понашања која указују да дете трпи или чини насиље.

Подједнако је важна и улога родитеља и вршњака. Родитељи могу да одиграју значајну улогу и код деце која врше насиље и код деце која трпе насиље. У оба случаја, родитељи треба да прате понашање детета, региструју сваку промену у понашању и расположењу и проверавају да ли је све у реду. Родитељи треба децу да подучавају позитивном понашању, вештинама комуникације и разумевању везе између емоција и понашања.

Важно је подучавати ученике да, ако се догоди вршњачко насиље, треба да се обрате одраслим особама (родитељима, наставницима или другим особама од поверења), јер једино на тај начин насиље може да се заустави.

Зато је још важније да ми, одрасли, слушамо и чујемо децу и њихове проблеме, да не минимизирамо исте, али и да не реагујемо пренаглашено. У таквим ситуацијама важно је да реагујемо на начин да ученицима понудимо помоћ и подршку, али и модел конструктивног решавања настале ситуације.

БЕЗБЕДНОСНА КУЛТУРА МЛАДИХ

Безбедносна култура младих односи се на скуп вредности, ставова, знања и пракси које млади људи усвајају како би се заштитили од различитих безбедносних претњи и ризика. Ова култура се развија кроз образовање, информисање и активно учествовање у безбедносним активностима.

Безбедносна култура младих један је од примарних циљева који се жели остварити кроз циклус образовања и васпитања. У свој фокус ставља све оне безбедносне ризике, претње и изазове са којима се сусрећу, без обзира да ли се ради о традиционалним или савременим изазовима, ризицима и претњама.

Ради се о сложеном процесу који почиње у породици тј. кући, а завршава у образовној институцији. Важно је истаћи да постоји и простор коме су млади јако посвећени, а то је простор између куће и образовне институције. Тај простор је мултидимензионалан и односи се и на друге активности младих.

Безбедносни ризици и млади

Стратегија развоја образовања у Србији помиње и појам безбедносне културе младих и одређује га као поседовање знања, вештина и способности, усвојених ставова и поштовања правила из безбедности који се испољавају кроз одређене моделе понашања. Стратегија указује на важност развијања безбедносне културе младих како би на адекватан начин, одговорили на безбедносне ризике и претње којима су изложени у свакодневном животу и како би постали основни и најважнији актер заштите сопствене безбедности и виталних вредности. Она говори о безбедносним изазовима, ризицима и претњама као једном феномену, не правећи наизглед јасну разлику у њиховим значењима. Безбедносни изазови се прецизније одређују као узроци или услови који доприносе развоју одређених друштвених појава, процеса или творевина, односно као могућност, тј. одређени степен вероватноће наступања неког догађаја. Безбедносни ризици се дефинишу као конкретне претње са неповољним последицама, док су безбедносне претње конкретна манифестација, појава или догађај који могу да произведу и последице у виду понашања или страха који се испољава код објекта претње. Међу многобројним ризицима истичу се они који подстичу насилно понашање, екстремизам и нетолеранцију према различитим културним моделима и вредностима, утичу на пораст криминала, доводе до забрињавајућег пораста употребе опојних дрога и алкохола, коцкања, неговања небезбедних стилова живота у саобраћају, на спортским и другим јавним манифестацијама, у јавном простору, несналажења у новим, неочекиваним, „ванредним“ ситуацијама и слично.

Безбедносна култура младих није замишљен као посебан предмет, већ као садржај који би се изучавао кроз постојеће предмете са циљем подизања свести о опасностима тј. ризицима и претњама које могу да угрозе младе. Истовремено, посебна пажња била би усмерена ка мерама заштите.

Мере заштите

Мере заштите зависе од врсте ризика и претњи. Једна од виталних мера је образовање и васпитање која се реализује кроз различите програме који имају за циљ стварање безбедносне културе младих.

Кључни аспекти безбедносне културе младих:

- *Свест о безбедности:* Млади треба да буду свесни различитих безбедносних претњи и ризика у својој околини, као што су: саобраћајне несреће, злоупотреба дрога, насиље, интернет претње итд.
- *Знање о безбедности:* Млади треба да буду образовани о основним принципима безбедности, као што су: правила сигурног понашања у саобраћају, знаци упозорења за различите врсте претњи и како реаговати у хитним ситуацијама.
- *Превенција:* Млади треба да буду активно укључени у превентивне активности како би се смањили ризици од незгода и инцидената, као што су: едукативне кампање, радионице, безбедносне вежбе итд.
- *Одговорно понашање:* Млади треба да развијају одговорно понашање према својој и безбедности других поштујући правила и прописе који су успостављени ради заштите свих у заједници.
- *Подршка и сарадња:* Млади треба да подржавају једни друге у развијању безбедносне културе и да сарађују са локалним заједницама, владом и невладиним организацијама како би унапредили безбедност свих.

Кроз ове и сличне активности, млади могу развити свест о важности безбедности и преузети активну улогу у стварању безбеднијег окружења за себе и друге.

III ДЕО



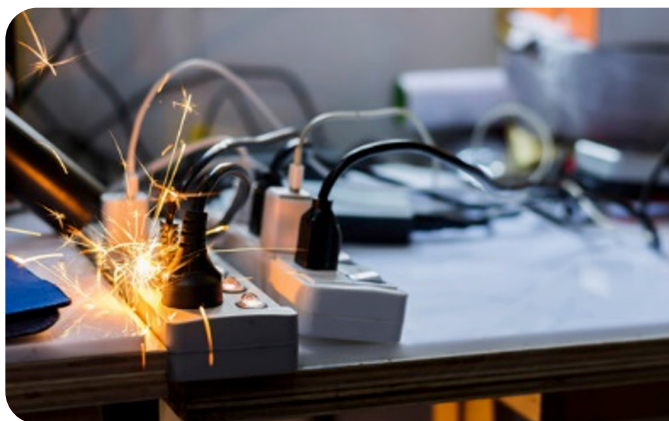
III ДЕО

ПРВА ПОМОЋ КОД СТРУЈНОГ УДАРА

Струјни удар настаје када електрична струја протиче кроз људско тело. Ако се влажним рукама ухвати прекидач или утикач, постоји велики ризик од удара електричном струјом. То је најчешће место уласка електрицитета, а најчешћа излазна тачка је стопало. Ако је излазно место друга рука, онда је пут електрицитета кроз тело између руку, дакле хоризонтално и пролази кроз срце, па је такав удар струје много опаснији. На месту уласка и изласка електрицитета јављају се опекотине. Струјни удар изазива снажно грчење мишића, застој дисања и срчаног рада и губитак свести.

Настанак струјног удара:

- *Директан додир:* Када особа додирне извор струје, као што су голи проводници или оштећени електрични уређаји.



- *Кратки спој:* Када дође до кратког споја у електричном систему, струја може нагло порасти, што може изазвати озбиљан струјни удар.
- *Блиски додир:* Када особа додирне проводник који није под напонам, али је у близини проводника под напонам, што може довести до преласка струје кроз тело.

Главни симптоми СТРУЈНОГ удара:

- губљење свести;
- поремећаји у раду срца;
- поремећаји у дисању;
- опекотине.

Последице струјног удара:

- *Повреде ткива:* Струјни удар може изазвати опекотине, оштећење ткива и унутрашњих органа, као и оштећење нервног система.
- *Срчани застој:* Озбиљни струјни удари могу довести до срчаног застоја или аритмија.
- *Респираторне проблеме:* Ако особа удахне струју, то може изазвати оштећење плућа или изазвати респираторни застој.
- *Остале повреде:* Струјни удар може изазвати падове, повреде главе или кичме, или друге повреде услед губитка контроле над мишићима.

Прва помоћ:

- **Главно правило при пружању прве помоћи код удара електричне струје јесте брзина акције** (највећи проценат преживљавања имају особе којима се реанимација примени унутар првих 3-5 минута од губитка свести. У сваком наредном минуту могућност преживљавања опада за 10%).
- **Одмах позвати хитну помоћ.**
- **Ако сумњате да особа има повреду кичме, не померајте је, осим ако постоји непосредна опасност по њен живот** (у овој ситуацији, ако није директно угрожен живот жртве, особу не смете поставити у бочни кома положај јер јој можете додатно нанети повреде. Повређеног покушајте да учврстите још више у положају у коме се нашао, не давати му ништа да пије или једе. Покријте га и квасите му лице и усне водом до доласка екипе хитне помоћи).

Редослед радњи при пружању прве помоћи:

- Што пре прекинути додир повређеног са извором струје (извади се утикач из утичнице, одврне осигурач на главном воду, струјомеру или стати се на сув, изолујући предмет и што пре са жртве уклонити каблове или електроуређај помоћу сувог не проводника: дрвеног лењира или гумених рукавица).



- Спасилац мора пазити и на властиту сигурност (настрадалог одвојити од струјног кола штапом или хватањем за проверено суву одећу, искључиво једном руком, не додирујући његово тело. Жртва сме да се додирне и да се процени њено стање тек после одвајања од електричне мреже.
- Повређеног поставити на леђа лицем према горе и установите стање свести.
- Ако је без свести проверити да ли дише и да ли му ради срце (у времену од 10 секунди проценити да ли жртва нормално дише тако што спасилац приближава своје ухо носу и устима жртве и **гледа покрете грудног коша, слуша дисајни шум и осећа дах жртве на свом образу**).

А) Ако је без свести, а дише окренути га у стабилни бочни кома положај.



Маневар постављања повређеног у бочни кома положај служи да се заштити од гушења. Гушење може да наступи као последица западања језика у дно усне дупље, повраћањем садржаја из желуца, сливањем крви из ране која се не види и др.

Б) Ако не дише одмах започните вештачко дисање, а ако не ради ни срце уз вештачко дисање почети и са масажом срца.

Најчешће грешке код вештачког дисања су:

- недовољно забачена глава;
- незатварање ноздрва;
- лоша "херметизација пољупца";
- присутан страни садржај у усној дупљи.

Приликом спољашње масаже срца у току поступка оживљавања, притиском дланова на грудну кост имитирамо пумпу које срце представља када нормално ради.

Најчешће грешке код масаже срца су:

- мекана подлога;
 - неправилно место притиска (ставите корен длана на средину грудног коша – два прста изнад грудне кости. Други длан положите преко првог. Прсти могу бити испреплетени или испружени, али не смеју да додирују зид грудног коша. Притисак не сме бити на ребрима, горњем делу трбушне шупљине или на доњи део грудне кости. Код детета користимо длан једне руке, а код бебе два прста.).
- неприлагођена јачина притиска (код одрасле особе грудна кост се мора удубити 4-5 цм, код детета 2-3 цм, а код бебе 1-2 цм).
- неправилна фреквенција дизања руку од грудног коша код попуштања притиска. Код основног поступка одржавања живота (оживљавање-реанимација) однос масаже срца и вештачког дисања је

30:2.

Пулс први пут проверити након 2 минута оживљавања и од тада на сваких 5 минута. Наставити с оживљавањем све до успоставе виталних функција или док не стигне хитна медицинска помоћ.

Важно је да особа која пружа прву помоћ има одговарајућу обуку и знање како би правилно реаговала у случају струјног удара.

ПРВА ПОМОЋ КОД ТОПЛОТНОГ УДАРА/СУНЧАНИЦЕ

Сунчаница, позната и као топлотни удар је озбиљно стање које се јавља када тело не може ефикасно да регулише своју температуру услед дуготрајног излагања високим температурама и сунчевом зрачењу. До овог стања долази у условима повишене спољне температуре и високог процента влажности ваздуха, као и због пренапорног рада. Услед интензивног излагања организма топлоти долази до наглог пораста телесне температуре, преко 41° Целзијуса у кратком временском периоду (10 до 15 минута).



Симптоми топлотног удара су:

- висока телесна температура (изнад 40°C);
- сува и врућа кожа;
- отежано дисање;
- тахикардија - убрзан рад срца (160-180 откуцаја у минути);
- низак крвни притисак;
- вртоглавица, главобоља, умор;
- мучнина и повраћање, грчеви, несигуран ход;
- губитак свести и
- одсуство знојења.

Последице сунчанице:

- *Поремећаји терморегулације:* Сунчаница може довести до поремећаја терморегулације тела, што може узроковати озбиљне последице као што су: грозница, температура па чак и топлотни удар;
- *Дехидратација:* Губитак течности кроз знојење може довести до дехидратације, што може изазвати слабост, вртоглавицу, конфузију и друге симптоме;
- *Оштећење органа:* У тежим случајевима, сунчаница може изазвати оштећење виталних органа (мозак, срце и бубреге).

Прва помоћ:

- одвести особу у расхлађену просторију или у хлад;
- уклонити јој сувишну одећу;
- расхладити је умивањем хладном водом, излагањем струјању ваздуха и
- дати јој да пије течности – напитке без кофеина и алкохола, уколико је у свесном стању.

Топлотни удар је врло сличан сунчаници, са разликом да не мора настати као последица директног излагања сунцу. Као основни вид превенције препоручује се адекватан избор одеће примерен климатским условима – светле тканине и природни материјали, редовна рехидратација, расхлађивање и слично.

ПРВА ПОМОЋ КОД УДАРА ГРОМА

Удар грома је феномен који се јавља када дође до пражњења електричне енергије између облака и земље или унутар облака.

Настанак удара грома:

- *Електрични набоји у облаку:* У олујним облацима се формирају електрични набоји, при чему се позитивни и негативни набоји раздвајају. Када се ови набоји раслоје, ствара се електрично пражњење, које може бити удар грома.
- *Пренос електричне енергије:* Када се набоји у облацима довољно раздвоје, долази до пражњења између облака и земље или унутар облака, стварајући бљесак муње и звук грома.

Последице удара грома:

- *Повреде и смрт:* Директан удар грома може изазвати озбиљне повреде или чак смрт. Осим тога, индиректни удари могу изазвати повреде или смрт због удара струје која се шири кроз земљу или металне објекте;
- *Оштећење инфраструктуре:* Удари грома могу оштетити електричну опрему, електричне инсталације, комуникацијске мреже, зграде и друге објекте;
- *Пожари:* Удари грома могу запалити пожаре у шумама, зградама или другим објектима, што може довести до уништења имовине и озбиљних последица по људе и животиње.

Прва помоћ:

Симптоми и знаци удара грома исти су као и код удара електричне струје. Исти су и принципи пружања прве помоћи.

- *Осигурајте безбедност:* Ако се налазите напољу током олује, потрудите се да се склоните у унутрашње просторије или аутомобил како бисте се заштитили од удара грома.

- *Проверите виталне знаке:* Ако неко буде погођен ударом грома, одмах проверите да ли особа дише и има пулс. Жртву без свести одмах поставити у бочни кома положај. Ако је потребно, започните поступак реанимације срца и вештачко дисање. Кад има више жртава, предност у збрињавању имају увек оне које треба оживљавати.
- *Позовите хитну помоћ:* Одмах позовите хитну помоћ како бисте добили професионалну медицинску помоћ за повређену особу.
- *Прва помоћ за опекотине:* Ако особа има опекотине од удара грома, пружите прву помоћ за опекотине тако што ћете испрати опекотину хладном водом и прекрити је стерилним завојем или чистом крпом.

ПРВА ПОМОЋ КОД УЈЕДА ЗМИЈЕ

Ујед змије је ситуација у којој особа буде угризена од стране змије.



Настанак уједа змије:

- *Напад из одбране:* Ујед змије обично се догађа када се змија осећа угрожено или када се осећа нападнуто, па се брани уједом.
- *Несрећан сусрет:* Понекад ујед змије може бити резултат случајног сусрета са змијом, посебно у природним стаништима змија.

Последице уједа змије:

- *Отровни угризи:* Многе врсте змија имају отровне зубе и могу изазвати озбиљне здравствене проблеме, укључујући тровање, оштећење ткива, крварење и друге компликације.
- *Алергијске реакције:* Поред отровних угриза, ујед змије може изазвати алергијске реакције код неких људи, које могу бити озбиљне или чак, фаталне.
- *Инфекције:* Ране настале уједом змије могу бити подложне инфекцијама, посебно ако се не третирају правилно.

Прва помоћ:

- *Осигурајте безбедност:* Ако особа буде уједена од стране змије, прво осигурајте безбедност околине како бисте спречили даље уједе.
- *Смирите особу:* Одржавајте особу мирном и смиреном како бисте смањили циркулацију крви и успорили ширење отрова у телу.
- *Ограничите кретање:* Покушајте да ограничите кретање особе која је уједена како бисте спречили ширење отрова по телу.
- *Позовите хитну помоћ:* Одмах позовите хитну помоћ како бисте добили професионалну медицинску помоћ за особу која је уједена.
- *Прва помоћ:* Ако је могуће, очистите рану водом и сапуном, нанесите стерилни завој на уједено место, и држите уједени екстремитет уздигнутим изнад нивоа срца.

Важно је да се особа која је уједена од стране змије хитно превезе у најближу медицинску установу ради даље евалуације и лечења. Ујед змије може бити веома опасан, стога је важно правилно поступити и брзо реаговати како би се спречиле озбиљне последице.

ПРВА ПОМОЋ КОД ПРЕЛОМА

Преломи су озледе костију које се догађају када кости пукну или се сломе. Постоји неколико врста прелома, а прва помоћ може бити кључна у управљању овом озледом. Ево прегледа врста прелома и основних смерница за пружање прве помоћи:



- **Отворени (комплетни) прелом:** У отвореном прелому, кост пробија кожу излажући унутарњи део тела;
- **Затворени (некомплетни) прелом:** У затвореном прелому, кожа остаје неоштећена, али кост је сломљена;
- **Зелени прелом:** Ова врста прелома често се догађа код деце. У зеленом прелому, кост је пукла, али још увек је делимично очувана и не потпуно сломљена;
- **Спирални прелом:** Спирални прелом настаје када је кост савијена узрокујући спирални узорак лома;
- **Компримирани (импресијски) прелом:** У компримираном прелому, кост је стиснута, често под притиском тешког предмета.

Прва помоћ код прелома:

- свака сумња на прелом третира се као прелом;
- код **затворених** прелома повређени део тела треба **имобилисати и елевирати** (подићи на виши ниво од тела како би се успорило стварање отока);
- код **отворених** прелома потребно је рану прекрити стерилном газом, кост која вири третирати као страно тијело, преко ње ставити слојеве газе да би се заштитила од даљег повређивања и све то фиксирати завојем;
- кост која вири не сме се истезањем враћати у природни положај, већ након преврћања ране потребно ју је имобилисати у затченом стању;

Повређени део ткива не треба подизати како делови поломљених костију не би довели до даљег повређивања.

Никада не исправљати деформацију!

Имобилизација

То је скуп мера којима се, користећи имобилизациона средства, повређени део тела за одређено време поставља у принудни положај мировања.



Циљеви имобилизације:

- онемогућава накнадно повређивање меких ткива, нерава и крвних судова;
- смањује бол и могућност настанка трауматског шока;
- смањује ризик од настанка емболије;
- одржава хемостазу (помаже код привременог заустављања крварења);
- спречава ширење инфекције;
- обезбеђује лакши транспорт повређеног.

Индикације за имобилизацију:

- затворени и/или отворени прелом кости и сумња на прелом;
- повреде зглоба (ишчашење, угануће, уврнуће, истезање...);
- рана која обилно крвари или пространа опекотина;
- смрзотине;
- велика нагњечења меких ткива – краш повреде.

Општа правила за имобилизацију:

- „Правило двојке“ (два лица пружају помоћ, имобилишу се два суседна зглоба, а имобилизационо средство се причвршћује на два места – изнад и испод места прелома);
- не померати повређеног док прелома нису имобилисани;
- имобилисати екстремитет у физиолошком положају (смотуљак у шаку, лакат под углом оштријим од 90 степени, раме под углом од 90 степени, колено полусавијено, стопало под углом од 90 степени у односу на потколеницу) или у затеченом положају када постоји јак бол (ишчашења и зглобни преломи);
- **забрањена** је репозиција (намештање) прелома и/или ишчашења;
- пре и након имобилизације проверити пулс и сензибилитет (провера пулса на 10 минута);
- транспорт до најближе здравствене установе.

ПРВА ПОМОЋ КОД УГАНУЋА

Угануће је озледа лигамената у зглобу, обично проузрокована прекомерним истезањем или увртањем зглоба изван нормалног распона покрета. Ево како настају уганућа и како пружити прву помоћ:

Како настају уганућа:

- **Прекомерно истезање:** Може се догодити када зглоб доживи прекомерно истезање, што може оштетити лигаменте.
- **Увртање зглоба:** Нагло увртање зглоба ван нормалног распона покрета може узроковати истезање или сужење лигамената.
- **Падови или ударци:** Ударци или падови могу узроковати силу која притисне зглоб ван нормалног распона покрета, што може довести до уганућа.

Прва помоћ за угануће:

- **Одмор:** Осигурајте да особа која је доживела угануће одмара озлеђени зглоб. Покушајте избећи кретање озлеђеног подручја колико је то могуће.
- **Хлађење:** Примените хладни облог (лед или замрзнути површински пакет омотан у пешкир) на озлеђени зглоб како бисте смањили отицање и бол. Држите облог на месту око 15-20 минута сваких неколико сати.
- **Компресија:** Лагано омотајте еластичним завојем (али не превише чврсто) озлеђени зглоб, али пазите да не стегнете превише, што би могло ометати циркулацију.
- **Подизање:** Ако је могуће, подигните озлеђени зглоб изнад висине срца како би смањили отицање.
- **Престанак активности:** Избегавајте активности које могу погоршати озледу, као што је ходање или вежбање, све док се озледа не санира.
- **Нестероидни противупални лекови (НСАИД):** Узимање НСАИД-а попут ибупрофена или ацетаминофена може помоћи у смањењу боли и упале. Пре узимања лека посаветујте се са лекаром, посебно ако особа има друге здравствене проблеме или узима друге лекове.

Ако је угануће теже или ако постоје сумње на фрактуру, увек је важно потражити медицинску помоћ. Теже озледе зглоба могу захтевати даљње тестирање, имобилизацију или друге облике лечења како би се спречиле компликације и осигурало правилно оздрављење.

ПРВА ПОМОЋ КОД ОПЕКОТИНА

У радном окружењу односно образовно-васпитној установи, прву помоћ повређеном или нагло угроженом, пружа запослени који има завршено оспособљавање за пружање прве помоћи. Они који раде на радним местима са повећаним ризиком морају бити оспособљени и да сами себи помогну, уколико им стање то дозвољава.

Покушајте да останете прибрани и објективно процените ситуацију.

Услови пожара су углавном трауматични и изазивају узнемиреност, зато је врло важно сачувати „хладну главу“. На тренутак ипак успорите, умирите дисање, освестите поступке које треба да примените како бисте били што оперативнији у циљу стабилизације здравственог стања и спасавања живота угрожених.

Затим процените колико је место несреће безбедно и утврдите шта је то што може да угрози вас и/или остале присутне (механичка опасност, изливање опасне течности или испуштање гаса, опасност од експлозије, пожара, рушења, затрпавања, дејства електричне струје...). Ако процените да је потребно, обавестите специјализоване службе да отклоне извор опасности и потражите помоћ од особа у окружењу.

Како да процените да ли је некоме живот озбиљно угрожен

Најважније је да сваког повређеног утврдите:

- да ли је свестан;
- да ли му је дисајни пут проходан;
- да ли дише;
- да ли видљиво јако крвари;
- да ли може да се помера.

Коме пружити неопходне мере прве помоћи

Хитно пружање помоћи потребно је код особа са срчаним застојем, када је особа без свести, оних којима је угрожено дисање и особама које јако крваре.

Уколико установите да је некоме потребна хитна медицинска помоћ, одмах обавестите надлежне хитне службе (хитну помоћ, полицију, ватрогасце).

Информације које би требало да им дате при пријави су:

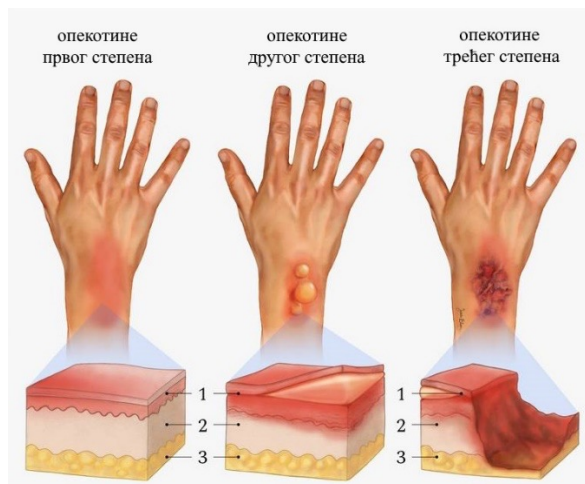
- ко зове (представити се), одакле зовете и са ког броја телефона;
- где се несрећа догодила (дајте што прецизнију локацију);
- шта се догодило (да ли има повређених, да ли прети већа опасност од ширења пожара;
- колико има повређених и да ли је неко животно угрожен.

Такође, требало би да останете уз повређене и бринете о њима до доласка хитних служби. Ако сте стручно оспособљени, а процените да је потребно, укажите им основну прву помоћ.

Прва помоћ код опекотина зависи од озбиљности опекотине.

Основни кораци које треба предузети су:

- Процените озбиљност опекотине: Благе опекотине првог степена карактеришу црвенило и благи бол, док опекотине другог степена узрокују пликове и јачи бол. Опекотине трећег степена могу бити безболне јер су оштетили нерве и обично су беле, црне или смеђе боје.



- Хладна вода: Одмах ставите опекотину под хладну, али не ледено хладну, воду. Хладна вода помаже да се смањи температура коже и ублажи бол.
- Не користите лед: Не стављајте лед директно на опекотину, јер може изазвати додатна оштећења ткива.
- Покријте опекотину: Након хлађења, прекријте опекотину стерилним газом или чистим, меким крпом како бисте је заштитили од инфекције.
- Не пробијајте пликове: Ако се формирају пликови, не покушавајте их пробити, јер то може повећати ризик од инфекције.

- Пијте течност: Ако је опекотина велика, пијте пуно течности како бисте избегли дехидратацију.
- Потражите медицинску помоћ: За озбиљне опекотине трећег степена или опекотине веће од шаке, одмах потражите медицинску помоћ.
- Обратите пажњу на знаке инфекције: Пратите опекотину како бисте били сигурни да се не јављају знаци инфекције попут црвенила, отока, гноја или повећане боли. Ако приметите било који од ових знакова, посетите лекара.
- Наставите да пратите стање: Опекотине могу захтевати пажљиво праћење и третман како би се осигурало правилно зарастање и смањење ризика од компликација.

Поступак са особом која је у пожару остала без свести

Најпре покушајте да успоставите контакт са повређеним, обратите му се гласно и разговетно следећим питањима:

- Јеси ли добро?
- Да ли ме чујеш?
- Отвори очи!

Ако особа не реагује, отворите јој дисајни пут. То ћете урадити на следећи начин:

- притисните чело дланом једне руке;
- подигните врх браде са два прста друге руке.

Проверите да ли особа дише. Приближите се лицу повређеног, а потом:

- посматрајте покрете грудног коша;
- слушајте дисајни шум;
- осетите дах особе на свом образу.

Ако угрожени дише, поставите га у бочни положај за опоравак и обавезно позовите службу хитне помоћи. Обезбедите да дисајни пут буде проходан и стално пратите дисање.

Поступак са особом без свести и дисања – мере оживљавања

Ако је особа без свести и не дише, одмах обавестите службу хитне помоћи и започните мере оживљавања (кардиопулмоналне реанимације).

- извршити 30 притисака на грудни кош жртве;
- поставити руке на средину грудног коша тако да длан једне руке стоји преко другог вашег длана, а да вам руке буду опружене у лакту;
- извршите 30 притисака на грудни кош потискујући га за 5-6 цм, са 100 до 120 притисака у 60 секунди;
- дајте два удаха жртви вештачким дисањем (затворите прстима нос жртве, ставите своја уста преко уста жртве, удувајте један свој нормалан удах и испратите да ли се при томе подиже грудни кош жртве, па сачекајте да се грудни кош спусти, затим поновите удувавање);
- наставите поступак оживљавања до доласка хитне службе;
- понављајте процедуру од 30 притисака на грудни кош и 2 удувавања „уста на уста“.

Ако процените објективно да не можете да изведете поступак или не желите да дајете вештачко дисање, вршите масажу срца ритмичним притисцима на грудни кош жртве брзином од 100 до 120 притисака у 60 секунди.

Уколико особа јаче крвари, примените све мере које важе и за остала крварења.

Руковање свим деловима опреме из комплета за прву помоћ захтева одређену пажњу због стерилности, првенствено газе која служи за покривање површина рана. При коришћењу не смете додиривати онај део газе који се ставља директно на рану.

Фиксирање газе обављате завојном траком, тзв. калико завој или троуглом марамом. Бирајте ону величину газе која може да обухвати површину ране у целини. Ако је потребно да покријете рану или опекотину које више крвари, користите стерилну газу од 1/2 и 1 м због јачих упијајућих својстава.

ПРВА ПОМОЋ КОД КРВАРЕЊА

Крварење се може јавити из различитих разлога и може бити резултат повреде, болести или медицинског стања. Ево прегледа узрока, последица и прве помоћи у случају крварења:

Настанак крварења:

- *Повреда:* Најчешћи узрок крварења је повреда која оштећује крвне судове, као што су посекотине, огреботине, модрице, фрактуре костију или унутрашње повреде;
- *Хируршки захвати:* Крварење може бити резултат хируршких захвата или медицинских процедура;
- *Болести и стања:* Неке болести или стања, попут поремећаја згрушавања крви, чира на желуцу или хемороида, могу узроковати крварење.

Врсте крварења:

Крварења делимо на артеријско, венско и капиларно.

- Артеријско крварење: крв шикља у млазевима и иста је светло црвене боје.
- Венско крварење: крв непрекидно и обилно тече и иста је тамно црвене боје.
- Капиларно крварење: крв је капљичаста и брзо стаје.

ТИПОВИ СПОЉАШЊЕГ КРВАРЕЊА



Капиларно крварење

- споро цурење
- лако се контролише
- спонтано се зауставља



Венско крварење

- стабилан проток
- лако се контролише
- систем ниског притиска



Артеријско крварење

- брзо и обилно крварење
- прскање у ритму откуцаја срца
- најтеже за контролисање

Крварење према средини где истиче, делимо на спољашње и унутрашње.

Спољашње можемо зауставити у оквиру прве помоћи, а унутрашње се не може зауставити у оквиру прве помоћи.

Знаци крварења: бледа кожа, хладна и влажна кожа, брз и слабо опипљив пулс, брзо и површно дисање, мука и повраћање, жеђ, страх и губитак свести. Губитак велике количине крви може довести до шока. Спречавање шока: третирајући узрок, стално пратити стање, спречити губитак топлоте, обезбеђивање медицинске помоћи, забрањено је давати храну и пушити у близини повређеног.

Последице крварења:

- **Губитак крви:** Озбиљно крварење може довести до губитка значајне количине крви, што може узроковати анемију, хиповолемију (смањење волумена крви) и шок;
- **Инфекција:** Отворене ране изложене крварењу могу бити подложне инфекцијама ако се не третирају правилно;
- **Поремећај функција органа:** Ако губитак крви није заустављен на време, може доћи до поремећаја функција виталних органа, попут срца, мозга или бубрега, што може бити опасно по живот.

Прва помоћ:

- **Осигурајте безбедност:** Пре него што пружите помоћ, осигурајте да је околина сигурна за вас и особу која крвари.
- **Притисак на рану:** Ставите стерилни завој или чисту тканину директно преко ране и притисните на њу чврсто како бисте зауставили крварење.
- **Подигните рањени део тела:** Ако је могуће, подигните рањени део тела изнад нивоа срца како бисте смањили доток крви у рану.
- **Позовите хитну помоћ:** Ако је крварење озбиљно или се не може контролисати, одмах позовите хитну помоћ.

Важно је да знате како правилно зауставити крварење и да имате неопходну опрему за прву помоћ при руци у случају потребе. Ако је крварење тешко или не можете да га зауставите, одмах потражите медицинску помоћ.

IV ДЕО



IV ДЕО

СТАНДАРДНА ПРОЦЕДУРА ЗА ЕВАКУАЦИЈУ УЧЕНИКА И ЗАПОСЛЕНИХ ИЗ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНЕ УСТАНОВЕ

Стандардна процедура за евакуацију ученика и запослених из образовно-васпитне установе има за циљ да кроз обуку и увежбавање обезбеди брзо и безбедно напуштање установе услед дејства различитих врста опасности, а према правцима евакуације дефинисаним Планом заштите установе.

Ради правовременог предузимања превентивних мера заштите сви ученици и запослени у образовно-васпитним установама морају познавати значење метео аларма који издају надлежне службе у Републици Србији.

Метео аларм–нивои опасности:

ЗЕЛЕНА	Не захтева се посебна приправност.
ЖУТА	Време може бити потенцијално опасно. Временске појаве које су прогнозиране нису неуобичајене, али је потребан опрез ако планирате активности које су изложене метеоролошком ризику.
НАРАНѢАСТА	Време је опасно. Прогнозиране су опасне временске појаве, а таквог су интензитета да могу проузроковати материјалну штету и бити опасне по људе и животиње.
ЦРВЕНА	Време је веома опасно. Прогнозиране су нарочито опасне временске појаве, а таквог су интензитета да могу проузроковати велику материјалну штету и бити веома опасне по безбедност људи и животиња.



СТАНДАРДНА ПРОЦЕДУРА ЗА ЕВАКУАЦИЈУ УСТАНОВЕ

Сигнал / команда / радња дежурног школе	Кораци-поступци	Командеи радње наставника / дежурног ученика	Активност коју предузимају ученици / запослени	Време трајања радње
➤ ГЛАСОМ: „ЗЕМЉОТРЕС“или „ПОЖАР“ ➤ СИРЕНОМ: два једнолична тона од по 20 секунди и један завијајући тон од 20 секунди). Укупно: 60 секунди	1.	„У заклон“	Ученици на сигнал хитно заузимају клечећи положај испод клупа у којима седе, а ученици поред прозора, односно спољњег зида заузимају заклон у оквиру врата и у угловима унутрашњег зида учионице. Рукама или торбом покривати главу.	Све док траје подрхтавање тла или по команди наставника / професора.
➤ ГЛАСОМ: „ЕВАКУАЦИЈА“	2.	„Припреми се за евакуацију“	Наставник/професор проверава да ли има повређених и уколико има лакше повређених одређује ученике који ће им помоћи при евакуацији. Теже повређене не померати.	Након престанка подрхтавања тла до прописаног редоследа за евакуацију.
	3.	„У колону по два – ЗАМНОМ“	Формирају колону по унапред одређеном редоследу, прате наставника/професора крећући се ходником уз унутрашњи зид.	
	4.		Изводи одељење по унапред дефинисаном редоследу, изван објекта, односно до одређеног места за евакуацију.	
Прикупља од наставника број повређених по разредима и где се налазе.	5.		Извештава дежурног наставника/професора о броју теже повређених и у којој просторији се налазе.	
Извештава директора (секретара) школе о догађају, предузетим мерама и броју повређених / страдалих.	6.			

Сигнал / команда / радња дежурног школе	Кораци-поступци	Командеи радње наставника / дежурног ученика	Активност коју предузимају ученици / запослени	Време трајања радње
Позива помоћ на број 194 и координира рад запослених са медицинским екипама.	7.			Све до доласка директора или секретара школе, а даље поступа према њиховим смерницама.
Организује пружање прве помоћи лакше повређенима.	8.		Обучена лица пружају прву помоћ лакше повређенима.	Све до доласка стручних медицинских екипа.



ИСХОДИ	САДРЖАЈИ
СВЕТ ОКО НАС, 1. РАЗРЕД	
– се понаша тако да уважава различитости својих вршњака и других људи; – придржава се договорених правила понашања у школи и прихвата последице ако их прекрши; – сарађује са вршњацима у заједничким активностима; – прати инструкције одраслих у опасним ситуацијама: поплава, земљотрес, пожар; – својим речима опише пример неке опасне ситуације из свог непосредног окружења; – примењује правила безбедног понашања на путу од куће до школе приликом кретања улицом са и без тротоара и преласка улице;	Породични дом, школа Групе људи: породица, школска заједница, разред, одељење, суседи. Права и обавезе чланова група. Правила понашања појединаца и групе. Здравље и безбедност Безбедно понашање у саобраћају на путу од куће до школе (кретање улицом са и без тротоара, прелажење преко улице, безбедно место за игру). Опасне ситуације по живот, здравље и околину, превенција и правилно понашање (у дому и школској средини, саобраћају, током природних непогода).
СВЕТ ОКО НАС, 2. РАЗРЕД	
– оствари права и изврши обавезе у односу на правила понашања у групама којима припада; – се понаша тако да уважава различитости других људи; – прихвати последице када прекрши правила понашања групе; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима; – разликује потребе од жеља на једноставним примерима из сопственог живота; – примени правила културног и безбедног понашања у саобраћају и превозним средствима у насељу са околином; – безбедно поступа пре и током временских непогода;	Други и ја Групе људи: родбина, (ван)школска заједница, становници насеља. Права и обавезе чланова група. Однос потреба и жеља. Правила понашања појединаца и група. Култура живљења Безбедно понашање у саобраћају у насељу (кретање улицом и путем без тротоара, прелажење улице и пута без пешачког прелаза). Правила понашања у превозним средствима (аутомобил и јавни превоз). Временске непогоде (олуја, град, мећава) и безбедно понашање у затвореном и на отвореном простору.

ПРИРОДА И ДРУШТО, 3. РАЗРЕД

– примени правила безбедног понашања у саобраћају;

Природа, човек, друштво

Безбедно понашање ученика на саобраћајницама у крају. Опрема за безбедну вожњу ролера, тротинета и бицикла.

ПРИРОДА И ДРУШТО, 4. РАЗРЕД

– планира своје дневне активности и време проведено уз ИКТ уређаје;

Човек – природно и друштвено биће

– затражи помоћ уколико се суочи са непримерним садржајима у дигиталном окружењу;

Дигитална безбедност и последице прекомерног коришћења информационо-комуникационих технологија; непримерени садржаји.



ХЕМИЈА ОСНОВНА ШКОЛА

7. РАЗРЕД

ИСХОД

правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини;

Тема - Хемијска лабораторија

У оквиру ове теме ученици уочавају улогу експеримента у хемији, усвајају основна правила понашања у хемијској лабораторији, мере опреза при руковању супстанцама, лабораторијским посуђем и прибором, мере заштите себе и других, заштите животне и радне средине, и мере прве помоћи у случају повреде при раду. Ученици започињу учење о правилима понашања и мерама опреза у раду, а она се даље разрађују на садржајима наредних тема. Знања и вештине које ученици стичу на овим часовима неопходна су и за задовољавање свакодневних животних потреба.

8. РАЗРЕД

ИСХОДИ

- рукује супстанцама и комерцијалним производима у складу с ознакама опасности, упозорења и обавештења на амбалажи, придржава се правила о начину чувања производа и одлагању отпада;
- наведе загађујуће супстанце ваздуха, воде и земљишта и опише њихов утицај на животну средину;
- критички процени последице људских активности које доводе до загађивања воде, земљишта и ваздуха;
- објасни значај планирања и решавања проблема заштите животне средине.

Тема - Заштита животне средине и зелена хемија

Важно је да ученици сагледају значај руковања супстанцама и комерцијалним производима у складу са ознакама на амбалажи, као и правила о начину чувања производа и одлагања отпада. Такође би требало да ученици сагледају проблем нагомилавања отпада и значај рециклаже. У оквиру ове теме ученици сазнају о принципима зелене хемије као одрживе хемије, чији је циљ прилагођавање хемијских производа и процеса очувању животне средине и здравља људи. Требало би да ученици дискутују начине за превенцију загађења животне средине, смањење количине отпада и коришћење обновљивих извора силовина и енергије.

ХЕМИЈА ГИМНАЗИЈА

ИСХОДИ

- безбедно по себе и друге рукује лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама;
- примењује сигурне лабораторијске технике у руковању, складиштењу и одлагању лабораторијског прибора и хемикалија сагласно принципима зелене хемије;
- описује заступљеност биомолекула у живим системима и наводи њихову улогу, физиолошко дејство имајући у виду корисне и штетне аспекте;
- критички разматра употребу биомолекула њихов утицај на здравље и околину;

ГЕОГРАФИЈА И БЕЗБЕДНОСТ

РАЗРЕД	ИСХОД	ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈ
V	наведе поступке које ће предузети за време земљотреса;	Вулканизам и земљотреси: елементи, настанак, зоне појава у свету и Србији, последице и шта радити у случају земљотреса.
V	- наведе узроке настанка поплава и бујица и објасни последице њиховог дејства; - наведе поступке које ће предузети за време поплаве и након ње;	Човек и вода – поплаве и бујице, заштита вода од загађења.
VIII	препознаје ефекте утицаја физичко-географских процеса на човека и адекватно реагује у случају природних непогода;	Утицаји ерозивних и акумулативних процеса на човека.
VIII	наводи начине коришћења вода Србије;	Заштита вода и заштита од вода.
I Гимназије	предвиђа које последице по човека могу да настану деловањем геохазарда и наводи мере превенције и заштите;	Обликовање рељефа, ерозија, акумулација и агенси. Падински процес. Вулканизам и земљотреси. Водопривреда – коришћење вода, заштита вода и заштита од вода. Земљиште – формирање, распрострањавање, значај, деградација и заштита.

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ И БЕЗБЕДНОСТ

РАЗРЕД	ИСХОД	ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈ
I	– поштује правила понашања у и на просторима за вежбање;	СВИ САДРЖАЈИ
II	– поштује мере безбедности током вежбања; – примењује здравствено-хигијенске мере пре, у току и након вежбања;	
III	– поштује правила понашања на вежбалиштима;	
IV	– поштује мере безбедности током вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; – примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања и другим животним ситуацијама; – правилно реагује у случају повреде у школи;	
V	– изведе вежбе (разноврсна природна и изведена кретања) и користи их у спорту, рекреацији и различитим животним ситуацијама – поштује правила понашања у, и око водене средине – примени мере безбедности током вежбања – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање – навија и бодри учеснике на такмичењима и решава конфликти на социјално прихватљив начин – примењује научено у физичком и здравственом васпитању у ванредним ситуацијама – чува животну средину током вежбања	
VI	– користи научене вежбе у спорту, рекреацији и различитим животним ситуацијама – поштује правила понашања у води, и око водене средине – се правилно понаша на вежбалиштима као и на спортским манифестацијама – примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима. – примени и поштује – се примерено понаша као посматрач на такмичењима – решава конфликти на друштвено прихватљив начин – примени усвојене моторичке вештине у ванредним ситуацијама – чува животну средину током вежбања – препозна последице конзумирања дувана	
VII и VIII	– поштује правила понашања у води, и око водене средине; – уочи ризичне ситуације у води и око ње; – примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима – решава конфликти на друштвено прихватљив начин; – примени усвојене моторичке вештине у ванредним ситуацијама; – правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда; – чува животну средину током вежбања; – препозна последице конзумирања дувана, алкохола и психоактивних супстанци	
Гимназије	– одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање – примењује правила безбедности у различитим физичким активностима у школи и ван школе; – решава конфликти на социјално прихватљив начин; – поштује здравствено-хигијенска и еколошка правила у вежбању; – редовно контролише своје здравље; – разуме штетан утицај психоактивних супстанци. II разред – повеже штетан утицај које енергетски напитуци, психоактивне супстанце и недеозвољена средства имају на здравље. III и IV разред – одупре изазовима конзумирања енергетских напитака, психоактивних и фармаколошких супстанци и других недеозвољених средства. – адекватно реагује при пружању прве помоћи себи или другом лицу.	

ПСИХОЛОГИЈА

ГИМНАЗИЈА

2. РАЗРЕД

Тематска целина: **ОСОБА У СОЦИЈАЛНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ**

Кључни појмови

Социјализација

Врсте и облици социјалног учења. Агенси, механизми и ефекти социјализације.

Социјални живот адолесцента. Антисоцијално понашање.

Појам и врсте насиља. Фактори који доприносе насилном понашању. Карактеристике насилничког понашања и особа које трпе насиље. Реаговање на насиље.

Комуникација

Вербална и невербална комуникација. Услови успешне комуникације. Социјална перцепција и грешке у опажању особа.

Интерперсонални конфликти и њихово решавање. Емпатија. Асертивност.

Друштвене групе

Појам и врсте. Динамика групе. Односи у групи. Конформизам. Одупирање групном притиску.

Руковођење групом. Стереотипи, предрасуде, дискриминација. Људи у маси.

Очекивани исходи

- препознаје узроке фрустрација и унутрашњих конфликта, у својим реакцијама показује
- преференцију да их конструктивно решава и на примерима препознаје механизме одбране;
- опише најважније психолошке карактеристике адолесцентског доба, препозна и критички
- се односи према најчешћим проблемима и ризичним понашањима адолесцената;
- уважава различитост међу људима, родну равноправност и поштује људска права;
- наведе примере просоцијалног, асертивног понашања и алтруизма из свог искуства и понашања
- других људи;
- препозна и критички разматра примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, конформизма,
- насилничког понашања и изражава спремност да реагује;
- наведе примере и карактеристике различитих група, групних односа и типова руковођења,
- примењује правила сарадње у тимском раду поштујући различитост чланова;

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

ОСНОВНА ШКОЛА

2. РАЗРЕД

ТЕМАТСКА ЦЕЛИНА: ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ «Школа као безбедно место»

Кључни појмови

Безбедност ученика у школи

Ученици имају право на заштиту и безбедност. Правилник школе о безбедности ученика.

Безбедност ученика у школи и школском дворишту, на путу између куће и школе, ван школе – на излету и на настави у природи.

Безбедност ученика је одговорност свих – запослених у школи, ученика, родитеља, институција ван школе.

Безбедно и небезбедно понашање на интернету. Одговорна употреба мобилног телефона.

Очекивани исходи

Ученик ће бити у стању да:

- представи шта садржи и чему служи Правилник о безбедности ученика његове школе;
- се понаша у складу са Правилником о безбедности ученика;
- наведе примере одговорности одраслих и ученика за безбедност у школи;
- препозна предности, ризике и опасности по себе и друге и одговорно поступа при коришћењу мобилног телефона и интернета,

5. РАЗРЕД

ТЕМАТСКА ЦЕЛИНА: ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ «Сукоби и насиље»

Кључни појмови

Сукоби и начини решавања сукоба.

Предности конструктивног решавања сукоба.

Врсте насиља: физичко, активно и пасивно, емоционално, социјално, сексуално, дигитално.

Реаговање на насиље.

Начини заштите од насиља.

Очекивани исходи

Ученик ће бити у стању да:

- препозна и објасни врсте насиља;
- прави разлику између безбедног и небезбедног понашања на друштвеним мрежама;
- заштити од дигиталног насиља;
- анализира сукоб из различитих углова (препознаје потребе учесника сукоба) и налази конструктивна решења прихватљива за све стране у сукобу;
- аргументује предности конструктивног начина решавања сукоба;

6. РАЗРЕД

ТЕМАТСКА ЦЕЛИНА: ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ «Употреба и злоупотреба интернета и мобилних телефона»

Кључни појмови

Позитивно коришћење интернета и мобилног телефона.

Шта је дозвољено, а шта није на интернету.

Утицај друштвених мрежа на мишљење и деловање појединца.

Опасности у коришћењу интернета и мобилног телефона.

Интернет насиље и веза са Конвенцијом о правима детета. Карактеристике и последице интернет насиља. Седам златних правила за сигурно четовање и коришћење СМС порука.

Реаговање у ситуацијама интернет насиља. Одговорности ученика и школе.

Очекивани исходи

Ученик ће бити у стању да:

- наведе примере позитивног коришћења интернета и мобилног телефона;
- образложи могући утицај друштвених мрежа на мишљење и деловање појединца;
- разликује безбедно од небезбедног понашања на друштвеним мрежама;
- примењује 7 златних правила за сигурно четовање и коришћење СМС порука;
- препознаје ситуације интернет насиља и зна како да реагује и коме да се обрати за помоћ;

8. РАЗРЕД

ТЕМАТСКА ЦЕЛИНА: ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ «Родна (не)равноправност»

Кључни појмови

Родно засновано насиље.

Родне разлике као основа неравнотеже моћи. Злоупотреба моћи насилника. Карактеристике особе која врши насиље, која је изложена насиљу или која му сведочи. Мере заштите од родно заснованог насиља.

Очекивани исходи

Ученик ће бити у стању да:

- препозна у понашању особе карактеристике насилника и жртве;
- наведе могуће начине реаговања у ситуацији сусрета са насилником;

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

СРЕДЊА ШКОЛА

1. РАЗРЕД

ТЕМАТСКА ЦЕЛИНА: Безбедност младих Кључни појмови

Безбедоносне претње, ризици, изазови за младе.

Последице угрожене безбедности младих.

Да ли је наше друштво безбедно?

Како млади могу да се заштите од небезбедних ситуација?

Породица као безбедно или небезбедно место за младе.

Школа као безбедно или небезбедно место за младе.

Друштвене мреже као безбедан или небезбедан простор за младе.

Која се права младих угрожавају у ситуацијама које нису безбедне?

Безбедност младих некада и сад. Има ли разлике?

Какав је утицај медија на безбедност младих?

Ко је одговоран за безбедност младих?

Очекивани исходи

Ученик ће бити у стању да:

- препозна појаве које угрожавају безбедност младих;
- повезује угрожавање права младих са угрожавањем њихове безбедности;
- процени када му треба помоћ јер му је угрожена безбедност и зна коме да се обрати;
- понаша се на начин којим се не угрожавају ни сопствена ни туђа безбедност;
- предлаже активности које доприносе повећању безбедности младих;
- критички разматра утицај медија на безбедност младих;

3. РАЗРЕД

ТЕМАТСКА ЦЕЛИНА: Мир и претње миру Кључни појмови

Мир као људско право. Међународно хуманитарно право. Економске политике наоружавања.

Антиратни грађански активизам. Насилни екстремизам. Насиље у спорту. Индекс светског мира. Изазови и претње миру – поглед у будућност.

Очекивани исходи

Ученик ће бити у стању да:

- доведе у везу угрожавање мира са људским правима;
- наведе примере кршења хуманиратног права у прошлости и садашњости;
- критички разматра економске политике са становишта наоружања и претњи миру;
- образложи значај антиратног грађанског активизма и наведе пример;
- наведе примере насилног екстремизма и начине на који се регрутују деца и млади;
- критички разматра проблем насиља у спорту и изражава негативан став према њему;
- наведе показатеље светског мира и државе најнижег и највишег индекса;
- критички процењује изазове и претње миру у будућности.

СЛОБОДНЕ НАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ ОСНОВНА ШКОЛА

5. И 6. РАЗРЕД

ТЕМАТСКА ЦЕЛИНА: ВЕШТИНЕ ЗНАЧАЈНЕ ЗА ИЗГРАДЊУ КУЛТУРЕ БЕЗБЕДНОСТИ Кључни појмови

Култура безбедности и надлежности за смањење ризика од катастрофа.

Климатске промене и заштита животне средине у контексту културе безбедности.

Општа безбедност: безбедност у саобраћају; знаци опасности и упозорења (зрачење, биолошка опасност, ЕОС – експлозивни остаци рата, запаљиво, хемијски производи).

План комуникације и евакуације у случају несреће.

Елементарне непогоде: пожари, земљотреси, поплаве, екстремни метеоролошки услови.

Безбедност на води.

Прва помоћ.

Очекивани исходи

Ученик ће бити у стању да:

- препозна опасности и адекватно реагује;
- разликује ризично од превентивног и безбедног поступања пре, током и након елементарне непогоде;
- тумачи знакове опасности, посебно ЕОР и поступа у складу са упутствима надлежних служби;
- процени сопствене могућности и ограничења у решавању проблема и потражи одговарајућу помоћ кад процени да ситуација превазилази његове могућности;

- повезује информације од релевантних институција са потенцијалним ризицима и правилним реаговањем у кризним ситуацијама;
- образложи значај солидарности са људима у невољи;
- аргументује значај културе безбедности и пружања прве помоћи;
- искаже афирмативни став о људима који су активисти Црвеног крста;
- наведе које надлежан за одређене ванредне ситуације и симулира позив хитним службама;
- доведе у везу заштиту животне средине са климатским променама и културом безбедности;
- разликује безбедно, небезбедно и ризично понашање у саобраћају и примењује мере заштите приликом вожње различитим превозним средствима;
- наброји правила којих се треба придржавати у комуникацији током несреће, наведе садржај торбе за случај несреће, поступа према плану евакуације и комуникације;
- наброји и објасни мере за ублажавање и смањења ризика од земљотреса, пожара, поплава и екстремних метеоролошких услова;
- разликује безбедна од небезбедних купалишта, објасни улогу спасиоца, поступа у складу са правилима понашања на купалиштима и демонстрира поступак самопомоћи у случају грча мишића у води;
- наведе принципе и демонстрира пружање прве помоћи на изабраном примеру.

ЛИТЕРАТУРА

Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС“, број 87/2018.

Закон о заштити од пожара, „Службени гласник РС“, број 111/2009, 20/2015, 87/2018 и 87/2018 – др. закони.

Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 94/2019.

Стратегија одбране, „Службени гласник РС“ број 94/2019.

Породични приручник за понашање у ванредним ситуацијама, Сектор за ванредне ситуације, Министарство унутрашњих послова Републике Србије.

Како се заштитити од природних непогода – приручник за учитеље, / Весна Картал ... [и др.]. - Београд: Савез учитеља Републике Србије, 2018 (Београд: Академија), ISBN 978-86-82469-11-7

САВЕТИ шта треба да знате или како да поступите у случају ..., Сектор за ванредне ситуације, Министарство унутрашњих послова Републике Србије.

ЗЕМЉОТРЕСИ, др Ана Младеновић, Универзитет у Београду – Рударско-геолошки факул

